

Tudományos gyűjtemény

Bd.: 13. 1829, K. 5 - 12

Pesten 1829

Var. 679 u-13,5/12

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10136094-3

I. Értékezesek.

I.

A' Jászokról, mint Magyar Nyelvű Népről és Nyilazokról.

(Folytatás)

38. §.

Honnand eredett tehát, kérdezhetné néki tölünk, a' JAZYGES nevü Nemzet SZLÁV EREDETÉT állító *fenéktelen köz vélemény*, ha egyetlen egy régi Író sem találta, a' ki a' JAZYGESEKÉRT nyilvánosságosan SZLÁV NYELVÜ Népekké tenné? E' kérdés itt bizonyosan nem helytelen, 's ugyan azért szoros kötelességnek tartottuk róla mind azt híven elmondani, a' miből elégséges világosságot nyerhet. Tudtukra a' *fenéktelen köz vélemény* leginkább Gatterer János Kristóf és Schlözer Augustus Lajos híres Német Íróknak *tekéntetükön* épül, de magának a' *tekéntetnek* *fenék okai* olly gyengék, sőt mondhatni gyávák, hogy azok a' Kritika Birói Széke előtt legkisebb figyelmet sem érdemlenek. Gatterer 1771-dikben írta: „*Da nun die Slavischen Völker zu Ermanrics Zeiten, das ist vor A. 376. nothwendig auf der Nordseite der Donau und des schwarzen Meers irgendwo gewohnt haben müssen: wo finden wir sie? Nicht in Böhmen, nicht in Mähren, nicht in dem jenseitdonauischen Oesterreich: den in diesen Ländern wohnten noch A. 376. Marcomanner und Quaden, und nach dem Abzuge dieser Völker*

rückten nach und nach im V. Jahrhundert Sciren, Ruger, Heruler, und Langobarden ein: die letztern blieben bis um A. 548 im sogenannten Rugelandsen. Vielleicht stecken die Slaven unter dem Namen der alten Dacier und Geten, welche beyde nur Ein Volk ausmachten? Nein! Die Einwohner Daciens, Römer und Ingebohrne, sind insgesamt vom K. Aurelian zwischen A. 270: 275. folglich schon ein ganzes Jahrhundert vor Ermanrich nach Thracien versetzt worden. Da nun zwischen A. 337. und 376. die Slaven weder in Böhmen, noch in dem jenseit-donauischen Oesterreich, noch im alten Dacien, das sich ostwärts bis an den Dnjester erstreckte, gewohnt haben können, und da doch ein Theil der Slaven, wie wir unten noch deutlicher sehen werden, auf der Nordseite der Donau gewohnt haben mus: so bleibt längst der ganzen Donau hinunter schlechterdings kein beträchtliches Volk, unter welchem die Slaven verborgen seyn könnten, übrig, als die sogenannten Sarmatae Metanastae: eine berühmte und tapfere Nation, mit welcher die Römer viele und zum Theil schwere Kriege geführt haben. Der eigentliche Name dieses Volks war Jazyges. Dieser Name ist rein Slavonisch. Jazyk heist Volk im ausnehmenden Verstande: eine Manier sich zu benennen, die mehreren Völkern eigen war und noch ist. Aber diese Jazygen an der Theis und Donau waren nur ein abgerissener Zweig eines größern Völkerstammes: sie waren Metanastae. Die übrigen Jazygen wohnten längst der ganzen Europäischen Küste des Mäotis: so sagt Ptolemaeus, und rechnet diese Jazygen am

*Mäotis zur Klasse der gr ö s t e n V ö l k e r S a r m a t i e n s . H i e r h a b e n w i r a l s o J o r n a n d ' s u n d P r o c o p ' s A N T E N (!) o b e r h a l b d e s s c h w a r z e n M e e r s , s o w i e a u s d e n M e t a n a s t i s c h e n J a z y g e n d i e S C L A V E N E R (!) d i e s e r S c h r i f t s t e l l e r e n s t a n d e n s i n d ; w i e w o l m a n b e r e c h t i g e t i s t a u c h a l l e ü b r i g e V ö l k e r s c h a f t e n S a r m a t i e n s , d i e n i c h t z u d e m F i n n i s c h e n u n d T e u t s c h e n V ö l k e r s t a m m e g e h ö r t e n , z u d e n S L A V E N (!) z u r e c h n e n : n u r d ü r f t e e s w e n i g s t e n s z u r Z e i t , s c h w e r s e y n , s i e v o n e i n a n d e r g e h ö r i g z u s c h e i d e n . **)

39. §.

Magyar Nyelven, mert mi főképen Magyaroknak írunk, így hangzanak Gatterer sorai: „Minthogy a' SZLÁV NÉPEK Ermanaricus uralkodásakor, az az: Kr. szül. után 376-dik év előtt szükségképen a' Dunának északi részénél és valahol a' Fekete Tenger mellett laktak: hol találjuk meg őket? Nem Tseh Országban, nem Morva Országban, nem a' Dunántúl fekvő Austriában: mert ezen Tartományokban 376-dik évben még Marcomannusok és Quádusok laktak, 's ezeknek innend történt kiköltözésük után lasanként az V. században helyükbe jöttek a' Scirusok, Rugusok, Herulusok és Langobardusok: az utóbbiak 548-dik évig az úgy nevezetett Rugeland Tartományban tartozkodtak. Talán a' Szlávok a' régi Dáciaiaknak és Gétáknak, kik mind ketten

*) Johann Christoph Gatterer's, Einleitung in die synchronistische Universalhistorie. Göttingen, 1771. 8. S. 956—958.

egy *Nemzetet* *tevének*, nevük alatt lappanganak? Nem! *Dácia* lakosait, kik részént *Rómaiak*, részént *belszületésűek* valának, mindegyütt 270—275 évek között *Aureliánus* *Tsászár* *Ermanaricus* uralkodása előtt száz esztendővel már *Thráciába* általszállította. Mivel tehát 337—376 évek között a *Szlávok* sem *Tseh* *Országban*, sem *Morva* *Országban*, sem a *Dunántúl* fekvő *Austriában*, sem a régi *Dáciában*, melly napkelet felé a *Dniester* folyóig terjedett, nem lakhattak, és még is a *Sláv Népnek* egy része, mint alább világosabban látni fogjuk, a *Duna* északi részénél bizonyosan lakott: a *Duna* egész folytában épen nem találtatik semmi más nevezetesebb *Népség*, mellynek neve alatt a *Szlávok* lappanghatnának, mint a *Sármata* *Metanasták*: egy híres és vitéz *Nemzet*, mellyel a *Rómaiak* sokszor és nagy részben igen súlyos háborút viseltek. Saját neve e *Nemzetnek* a *Jazyges* nevezet. E név pedig tiszta *Szláv Szó*. A *Jazyk* szó különböztető jelentészerént Tótül *Nemzetet* tészen: ez olly elnevezés mód, melly több *Nemzeteknek* hajdan is, ma is tulajdonuk. De a *Tisza* és *Duna* melléki *Jazygesek* egy *Nagyobb Nemzetnek* tsak elszakadott ága valának: azért *Metanastáknak* hivatának. A többi *Jazygesek* a *Maeotis* tó *Európai* partainál laktak: így adja elő lakhelyüket *Ptolemaeus*, ki ezen *Maeotis* melléki *Jazygeseket* *Sármátia* legnagyobb *Népének* tészi. Ezekben tehát redjük találunk *Jornandes* és *Procópius* *ANTÁIRA* (!) a *Fekete Tenger* fölött, valamint a *Metanasta* *Jazygesekből* is ezen *Íróknak* *SCLAVENUSAIK* (!) támad-

tak; ámbár a'ra is okunk lehet, hogy Sár-
mátiának minden más Népeit, mel-
lyek a' Finnus és Német Népekhez nem
tartoztak, a' SZLÁVOKHOZ (!) szám-
láljuk: tsak hogy még most nehéz őket híven
egymástól megkülönböztetni."

40. §.

Jóval később 1792-dik évben írta ugyan
Gatterer: „*Ob? und unter welchem Namen?
die Slavischen Völker den alten Griechen
und Römern bekant gewesen sind, hat man
bisher nicht einmal durch erträgliche Mut-
massungen, geschweige erst auf eine be-
friedigende Art, zeigen können. Man
rieth auf Scythen in Herodots Sinne, und
auf Sarmatische Jazyger: man kan
auch auf Geten oder Dacier, und mit
ungleich gröserer Wahrscheinlichkeit,
rathen.*” Az az: „*Vallyon esmérték-e? és kü-
lönösen mitsoda nevezetek alatt esmérték a'
régí Görögök és Rómaiak a' Szláv Népe-
ket? azt mostanig még tsak türhető
gyanítással, hogy a' kielégítő hite-
lességről még tsak szovat se ejtsek, sem
tudták megállapítani a' Tudósok. Találgatva
Herodotus Scythái és a' Sarmata Ja-
zygesek alatt vélték őket lappangani: talán
jóval nagyobb hihetőséggel lehet őket
a' Geták, vagy is Dácusok alatt is ta-
pogatni.*” *) Más helyen ugyan ezen könyvében,
minekutána a' Sármatákat, kiket főlebb
Szláv Népek tartott, Lithuánusokká

*) Johann Christoph Gatterer's, Versuch einer allgemei-
nen Weltgeschichte. Göttingen, 1792. 8. S. 538—
539.

tette, írja Gatterer a' Podláchiai Jazygesekről: „*Sie werden nicht nur Pollexiani oder Jatwjäger, sondern auch Jaczwingi und Jaziger genannt: und ihrer geschieht gerade um die Zeit Erwähnung, da sich, im VII. Jahrhundert, die Dregwitschen oder Druguwiten, ein slavischer Stamm, auf der Ostgränze Podlachien, zwischen dem Przypjez und der Düna, niedergelassen hat. Aber dieser lettische Stamm erhielt sich, ungeachtet seines tapfern Muts, in Podlachien doch nicht länger, als bis in die letztere Hälfte des XIII. Jahrhunderts.*” Az az: „*Nemtsak Pollexiáni és Jatwjäger, hanem Jaczwingi és Jazyges néven is neveztetnek: es róluik épen azon időben tétetik említés, midőn a' VII-dik Században a' Dregwitssek, más néven Druguwiták, egy Szláv Nép, Podláchiának napkeleti részénél a' Przypjez és Düna folyók között letelepedtek. De ez a' Lithuánus Ág minden vitézi bátorsága mellett is a' XIII-dik század végső felénél tovább fön nem tarthatta magát Podláchiában.*” *) E' helyekből nyilván kitetszik, hogy a' bizonyosabb Tudomány után vágyó Gatterer a' METANASTA JAZYGESEKRŐL előbbi véleményét utóbb hibásnak tartotta.

41. §.

Schlözer, minekutána a' JAZYK Szláv Szóvat Nestor könyvében nem NÉP, hanem NYELV jelentéssel fordította, írja a' METANASTA JAZYGESEKRŐL: „*Dies führt uns auf die Ebenen zwischen der Donau und der Theis bis an den*

*) Johann Christoph Gatterer's, Versuch einer allgemeinen Weltgeschichte. Göttingen, 1792. 8. S. 739.

Fus der Karpaten hinauf. Hir weideten vor jener Zeit die Sarmatae limigantes, die JAZYGES METANASTAE. Dass diese JAZYGES wirkliche SLAVEN gewesen, beweist freilich ihr Name (von jazyk, oben S. 74.) nicht; aber warscheinlich wird es doch durch andre Spuren, Gatterer, S. 958. Setzt man nun vollends JORDANS „ortum Vistulae“ hinzu, so wäre der Stammsitz der Ur-Slaven ziemlich genau bestimmt: „in dem Drei Eck zwischen der Donau und Theis bis an die Karpaten, und über dieses Gebirge hinüber bis nach Schlesien hinein (die Weichsel entspringt bei Teschen); und von dar per immensa spatia; ihre Brüder aber die Anten, denten sich Ostwärts durch die ganze Moldau und Walachei bis ans Schwarze Meer aus. Von diesem ganzen Detail weiss und sagt Nestor nichts.“ Az az: „Ez bennünket a' Duna és Tisza között fekvő Rónasághoz vezet, és fölviszen a' Kárpát hegy tövéig. Itt legeltek régi időkben a' limigantes Sármaták, és a' METANASTA JAZYGESEK. Hogy ezen JAZYGESEK valóságos SZLÁVOK voltak, azt nevük ugyan (a' jazyk Szláv szótól a' 74-dik lap szerént) meg nem bizonyítja, de még is igen hihetővé válik azon más nyomokból, mellyeket Gatterer a' 958-dik lapon felhoz. Ha ezekhez még hozzájuk adjuk JORDÁNES kiejtését a' Vistula folyó eredetéről, elég híven meghatározhatni fognak imígyen a' régi Szlávoknak Öslakhelyeik: „azon háromszegben, melly a' Duna és Tisza között a' Kárpát hegyig elnyúlik, 's ezen hegyen túl be Slésiáig (a' Vistula Teschennél fakad); innend pedig temérdek térségig; a' Szlávoknak Testvéreik pedig, az Anták, napkelet felé terjedtek el egész

Moldva és Oláhországban a' Fekete Tengerig. Ezen helyhezeteokről nem tud és mond Nestor semmit is." *) Esmérjük ezekből a' *Közvélemény fenékét*: Azt, hogy sem egyik, sem a' másik Tudós Férfiu KUTFÖKRE nem építette állítását, látja mindenki, a' kinek ép szeme vagyon.

42. §.

Gatterer és Schlözer voltak a' mult századnak leghíresebb Történet Mesterei: Innend származott, hogy véleményeiket gyakran vakon is követte a' munkát kerülő és a' Kutfőkkel élni restelő sokaság. Távul légyen tőlünk az, mintha mi tagadni akarnók e' két Német Tudós valóságos érdemeit; inkább nyilván valljuk: hogy Gatterert mi hamvaiban is érzékenyen tiszteljük ott, hol a' Tudomány határait nevelte és kiterjesztette; hogy Schlözernek sok helyeken megessmérjük köszönettel éles béléátásait. Ellenben gyarló ember a'ban előttünk Gatterer is, a' miben eltévedett; Schlözerben pedig a' szertelen önkényt, az ellenmondás gyűlöletét, a' szembetünő részrehajlást, és a' megvásárolható meggyőződést, a' miről saját fia is Biographiájában észre sem véve festi, soha betsülni nem tudtuk. **) A' METANASTA

*) Nestor. Von August Ludwig Schlözer. Göttingen, 1802, 8. II. Theil, S. 77. — Schlözer Gatterernak tölünk a' 38. §-ban előadatott soraira idéz, mint kiki észreveheti.

**) August Ludwig von Schlözers öffentliches und Privatleben. Von Christian von Schlözer. Leipzig, 1828. 8. I. Band, S. 400. et seqq. Fia írja, egyebeken kívül, róla: „*Hätte Schlözer übrigens wirklich einem Auftrag der Art vom ungarischen Reichstage erhalten, so glaube ich schwerlich, dass er einer solchen Lockung würde haben wi-*

JAZYGESEKRE nézve, hogy ott fogjuk a' dolgot, a' hol kell, mind a' két Tudós bizonyosan tetemes hibákat ejtett, 's egyik sem tanulta gondal a' Kutfökből e' régi Nemzet Történeteit, és Eredetét. Gatterer régiebb Szláv Népet akarván találni, mint sem a' Kutfök esmértek, üstöknél fogva, bár tsupán gyanítólag is, a' **METANASTA JAZYGESEKET** a' Szláv Nemzet sorába teszi, 's minden oka tsak az, hogy a' **JAZYK** szó Szláv nyelven **NÉPET** jelent. Úgy, de a' **JAZYK**, más-képen: **JASYK**, **GAZYK**, és **JASYTSCHNIK** szó Szláv Nyelven, a' mit észre sem vett, nem tsak **NÉPET**, hanem **NYELVET** és **POGÁNT** is jelent. *) És mellyik Kutfö állítja azt, hogy a' **JAZYGES** név *Szláv Szó*, és *Népet* jelent? Utóbbik véleményében Gatterer ismét *Lithuánusokká* teszi, minden történeti hitelesség nélkül, a' **SÁRMATÁKOT**; a' **DÁCUSOKAT** pedig, vagy is **GÉTÁKOT** és **GOTHUSOKAT** *Szlávokká*: Holott már Ovidius több helyeken a' **SÁRMATÁKOT** és **GÉTÁKOT** egy *Népnek* hirdette; holott a' nagy hitelü Procopius is hasonlót állított. **) Schlözer, a' **JAZYK** szó magyarázatát méltán megvető Schlözer, Gatterernak olyan véleményére építette a' **JAZYGESEKNEK** *Szláv eredetüket*, mellyet későbbben 1792-dik évben

derstehen können, selbst wen diese seine Persönlichkeit, und Haus, und Hof in Gefahr gebracht hätte." 's a' t. A' Magyar Nemzet Igazait Idege-
nektől pénzen, vagy Tokai Boron, vásárlani nem szokta.

*) Nestor. Von August Ludwig Schlözer. Göttingen, 1802. 8. II. Theil, S. 74. — — M. J. A. Schmidt, Neustes russisch deutsches Taschenwörterbuch. Leipzig, 1815. 12. I. Theil, S. 1337.

**) Procopii Caesariensis, Historiae. Parisiis, 1662. fol. Tom. I, 178. De Bello Vandalico. Libro I, cap. 2.

maga Gatterer *hibásnak* tartott. Ezt Schlözernek 1802-dik évben minden esetre tudnia illett és kellett volna.

43. §.

De a'ban is eltévedett mind a' két Tudós Férfiu, hogy a' Szlávokat Ermanaricus uralkodása alatt Magyar Országba, 's különösen a' Duna és Tisza folyók közé helyheztetik. A' *Sclavenusokról* és *Antákról* bőven emlekező Procópius mondja ugyan, hogy e' Népek a' *Dunán túl* laknak, azonban a' *Duna melléke* nála nyilvánosan *Thrácia által ellenében* feküdt. Előadása szerint tehát *Oláh és Moldva* Országban, vagy ezen Országokon *túl*, laktak a' Sclavenusok és Anták. *) Jordánes még jobban meghatározza e' Népeknek lakhelyeiket. Az ANTÁRRÓL írja: „*ANTES* vero, qui sunt eorum fortissimi, qui ad Ponticum Mare curvantur, a *DANASTRO* extenduntur usque ad *DANAPRUM*, quae flumina multis Mansionibus ab invicem absunt.” Az az: „Az *ANTÁK* pedig, kik legerősebbek közöttük, és a' kik a' *Fekete Tenger felé* görbülnek, a' *DNIESTER* vizétől kiterjednek a' *DNIEPER* vizéig, melly folyók sok Szálások által választatnak el egymástól.” **) A' kik a' *DNIEPER*

*) Procopii Caesariensis, Historiae. Parisiis, 1662. fol. Tomo I, 496—499. De Bello Gothico. Libro III, cap. 14.

**) Ludovici Antonii Muratorii, Rerum Italicarum Scriptores. Mediolani, 1723. fol. Tomo I, pag. 194. Jordanes, De Rebus Geticis. cap. 5. — Cf. Jordanis editionem Hanoviensem Anni 1611. — E'ben a' kiadásban Gruterus János Jordánesnek Heidelbergai Két Régi Kéziratát használta.

viz helyett DUNA vizet vésznek föl a' textusban némelly hibás kiadások szerént, azok nem figyelmeznék a'ra, hogy, ha az Anták a' DNIESTER és DUNA között laktak volna, a' DNIESTERTŐL a' DUNA felé nem görbülhettek volna, a' mit nyilván mond Jordánes, a' FERETE TENGÉR felé. Ugyan ezek a'ra sem ügyelnek, hogy nem tsak a' *Mailandi*, hanem a' két *Heidelbergai régi Kéziratban is*, mellyeket Gruterus használt, DANAPRUM szó áll, és nem DANUBIUM, Jordánesnek e' helyén. Sőt, hogy Jordánes nem is helyheztehetette a' Szláv Népeket a' DUNA és TISZA folyók közé, mind a'ból bizonyos, hogy Procópius (26. §.) a' maga koráról beszéltében Duna Melléki METANASTÁKRÓL emlekezik; mind pedig magának Jordánesnek ime soraiból: „*Hanc GOTHIAM, quam DACIAM appellavere Maiores (quae nunc ut diximus GEPIDIA dicitur) tunc ab oriente A-ROXOLANI, ab occasu JAZYGES, a septentrione Sarmatae et Basternae, et a meridie amnis Danubiū terminant. JAZYGES ab A-ROXOLANIS Aluta fluvio segregantur.*” Az az: „*E' GOTHIAHOZ, mellyet a' régiek DÁCIÁNAK neveztek (és a' melly, mint mondottuk, most GEPIDIA nevet visel) a'kor napkeletre az A-ROXOLÁNUSOK, napnyugatra a' JAZYGESEK, északra a' Sármaták és Basternák; délre a' Duna vize feküdtek. A' JAZYGESEKET az A-ROXOLÁNUSOKTÓL az Aluta vize választja el.*”
 *) Azok ellen, kik a' textusba a' JAZYGES szó

*) Ludovici Antonii Muratorii, *Rerum Italicarum Scriptores*. Mediolani, 1723. fol. Tomo I, pag. 198. Jordanes, *De Rebus Geticis*. Cap. 12. — Cf. Jani Gruteri edit. cit. — Item: Johann Christoph Gatterer's,

helyett TAMAZITES szovat fölvettek e' sorokban, ismét az említett három régi kézirat, és a' régi História fegyverben áll. Az Anták, tehát bizonyosan nem Oláh és Moldva Országokban, mint Schlözer állította, hanem Bessarabián túl a' Dniester és Dnieper folyók között laktak, és nem laktak, mint Gatterer gondolta, a' Maeotis továnál, hol JAZYGIA volt.

44. §.

A' SCLAVENUSOKRÓL írja, egyebeket előre botsátva, Jordánes: „*In qua Scythia prima ab occidente gens sedit Gepidarum, quae magnis opinatisque ambitur fluminibus. Nam Tisia per Aquilonem eius Mizorumque discurrit. Ab Africo vero magnus ipse Danubius, ab Euro fluvijs Tausis secatur, qui rapidus ac verticosus in Istri fluenta furens devolvitur. Introrsus illi Dacia est, ad coronae speciem arduis alpibus emunita, juxta quorum sinistram latus, quod in aquilonem vergit, et ab ortu Vistulae fluminis, per immensa spatia venit Venetharum (alia Mss: Winidarum) Natio populosa consistet. Quorum nomina, licet nunc per varias familias et loca mutantur, principaliter tamen SCLAVENI et ANTES nominantur. SCLAVENI a Civitate Novi et Unense et lacu, qui appellatur Mursiano, usque ad Danastrum, et in Boream Viscla tenus commorantur.*” Az az: „Melly Scythiában napnyugat felé első Nemzet a' Gepidáknak Nemzetük, nagy és híres vizektől körül vétetve. Mert a' Tisza reájuk és a' Mi-

Einleitung in die synchronistische Universal Historie. Göttingen, 1771. 8. S. 917. Gatterer véleménye, hogy e' hely későbbi Pótolék, hitelt nem érdemelhet.

zu sokra¹ nézve északra foly. Délre maga a nagy Duna, napkeletre a' Tausis viz hasítja, melly ragadozó és hegyekről omló viz az Iszter vizébe sebesen befoly. Belebb hozzája Dácia fekszik korona módra, magos hováoktól védetve, mellyeknek észak felé nyuló bal oldaluk mellett, és keletre a' Vistula eredetéhez képest, nagy kiterjedésre következik a' Venetha (más Kéziratokban: Winida) népes Nemzet. Ez, bár nevei különbféle ágokra és lakhelyekre nézve most változók, leginkább **SCLAVENUSOKRA** és **ANTÁKRA** osztatik. **A' SCLAVENUSOK**, Ujuvárostól (vagy Novivárostól,) és Unensétől, és a' Mursianus nevü tótól a' Dniester Vizéig, és észak felé a' Vistula vizéig tartózkodnak." *) Kérdést nem szenved, hogy Jordánesnek e' helye a' SCLAVENUSOKNAK lakhelyükről megvagyon romolva, de mind a' mellett is, hogy lehessen e' helyből' akár a' Colapis vize körül fekvő Pannóniai **NOVIODUNUM** várost, akár a' **MURSAI**, az az: **ESZÉRI**, vagy **MOSONI**, az az: **FERTŐ** tovat kitsikarni, mi meg nem foghatjuk. Ha mi jól értjük Jordánes sorait egész kiterjedésükben, a' **SZLÁV NÉPEK**, értelme szerént, Silesia, Gallicia, Lodomeria és Lengyel Országokban a' **DÁCIAI HEGYER FÖLÖTT** az Északi Részeknél tartózkodtak, és nem Pannóniában, nem a' Duna és Tisza folyók között. Sőt, ha megengednők is, hogy a' **SCLAVENUSOK** valóban akár Pannóniában, akár a

*) Ludovici Antonii Muratorii, Rerum Italicarum Scriptores. Mediolani, 1723. fol. Tomo I, pag. 194. Jordanes, De Rebus Geticis. Cap. 5. — — Cf. Historiae Augustae Scriptores. Ex edit. Jani Gruteri. Hanoviae 1611. — — Item: Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. Frankfurt, 1822. IV. Band, S. 435. et seqq. V. Band, S. 660. et seqq.

Duna és Tisza folyók között laktak: mit következtethetne e'ből Gatterer a' JAZYGES Nemzetnek SZLÁV NYELVÉRE, ha a' JAZYGESEK Jordánés éltekor, mint imént (a' 43. §-ban) láttuk, már az ALUTA vize körül legeltek? De minden legkisebb tehető nehézségnek még árnyéka is elfog a'kor a' régi JAZYGES Nemzet Nyelvéről enyészni, ha utóbb egész készületü munkában megbizonyítani fogjuk: Hogy a' SÁRMATA Nép KÜN-MAGYAR; a' DÁCUS, vagy egyet jelentő BARBARUS, GÉTA, és GOTHUS Nemzet PALÓTZ Nemzet volt. Okainkat most itt ezen állításunkról elő nem adhatván, velük Olvasóinkra nézve adósak maradunk.

45. §.

Minekutána ezek által a' fenéktelen Köz Vélemény gyengébb oldalait bővebben megesmértettük, itt végét szakaszthatnók azon Kérdésnek, *ha a' régi JAZYGESEK Szláv Nyelvü Népek voltak-e?* — Azonban, minthogy néhány későbbi Szláv Írók a' Lengyel Országi *Podláchia Tartományban* lakó JAZYGESEKET a' régi SÁRMATA JAZYGESEK maradékaikká tészik, 's róluk egyenesen azt állitják: hogy SZLÁV NYELVÜ NÉPEK voltak, lehetetlen tőlünk e' fontos ellen okot hallgatással elmellőznünk. Sarnicius Szaniszló 1585—1587 között följegyzette: „*Tametsi autem de JAZYGUM origine plerique haesitant, tamen Sarmatas fuisse nemini dubium est; Sarmaticaque Lingua eos locutos, vel inde evinci potest, quod hactenus tam hi, qui in PODLASIA habitant, quam illi, qui ad Tibiscum in HUNGARIA hactenus manent, LINGVA SLAVONICA, licet paulo difficiliore, quam Russi utuntur. Et hic dux eorum CUNHATUS, de quo modo diximus,*

mus, nomen prorsus Russicum habuit.” Az az: „*Ambár a' JAZYGESEKNEK* eredetükről többnyire akadoznak az Írók, még is senki sem kételkedik róla, hogy Sármaták voltak; hogy Sárмата nyelven beszéltek, már tsak a'ból is megbizonyíthatni, hogy mostanig mind azok, kik *PODLÁSIÁBAN* laknak, mind azok is, kik *MAGYAR ORSZÁGBAN* a' Tisza mellett tartozkodnak, *SZLÁV NYELVVEL* élnek, melly nehezebb valamivel az Orosz Nemzet nyelvénél. Ez a' *KUNHÁT* nevű Vezérük is, kiről imént szólottunk, tiszta Orosz Nevet viselt.” *) Ezek szerént nem tsak a' *PODLÁSIAI*, hanem a' *MAGYAR ORSZÁGI JAZYGESEK* is *SZLÁV NYELVVEL* éltek volna. Kitagadhatja azt Sarniciusnak, hogy a' régi *JAZYGESEK SÁRMÁTIAI* Népek is voltak? De ki higgye-el egyszer'smind ugyan Sarniciusnak, *puszta állítására*, hogy a' *SÁRMATÁK* valóban *SZLÁV NYELVÜ* Népek valának? Ez a' szorgalmas Férfiu azok közül való, kik Sármatia új lakosainak nyelvükből Sármatia régi lakosainak nyelvükre következtetést készítenek. Ha mi így okoskodnánk: „A' Tánais és Volga között a' XII-dik században bizonyosan *KÚNOK* laktak, tehát ma *KÚN NYELVEN* beszélnek azok, kik a' Tánais és Volga folyók között laknak”, mit mondana a' Tudomány és a' mai Tapasztalás okoskodásunkra?

46. §.

Egy másik helyen írja ugyan Sarnicius Szaniszló: „*Ptolemaeus triplices Gentes in Sar-*

*) Stanisłai Sarnicii, Annales Polonici. Libro VI. ad annum 1263. — Vide: Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Lipsiae, 1712. fol. Tomo II, col. 1102.

matia ponit : maximas , minores et mediocres. Inter medias autem JAZYGAS recenset. Expresse autem Sarmatas vocat (?) JAZYGAS illos , qui Euxinum versus porrigebantur. Nomen JAZYGUM significat JUGUM, vel PAR BOUM, ab ιος ζυγόν, id est : TANTUM PAR BOUM. Videmus enim hactenus, PODLASIOS, ubi eorum praecipuae sedes erant, tam facilem agriculturam habere, ut colonus unico iugo boum contentus sit ad exercendum commode agellum suum. Fuerunt alii JAZYGES METANASTAE dicti, eo, quod una cum familiis superatis montibus Carpaciis ad Tibiscum, ubi nunc UNGARIA est, commigrarant, ibique sedes suas fixerant. Horum reliquias adhuc extare audio, et loquuntur corrupto SERMONE SLAVONICO seu SARMATICO. Et vocantur etiam ab accolis JAZVINGES.” Az az: „Ptolemaeus háromféle Népeket helyezett Sármatáiba: Igen nagyokat, kicsinyeket, és középszerűeket. A' Középszerűek között számlálja elő a' JAZYGESEKET. Különösen Sármatáknak nevezi (?) azon JAZYGESEKET, kik az Euxinus Tenger felé kiterjedtek. A' JAZYGESEKNEK nevük a'nyit jelent, mint IGA, vagy PÁR ÖKÖR, a' görög ιος ζυγόν az az: TSAK PÁR ÖKÖR szótól. Látjuk tudniillik most is, hogy a' PODLÁSIUSOKNÁL, hol fő lakhelyük volt, olly könnyű a' földművelés, hogy a' paraszt egy pár ökörrel meggyözi a' földművelést. Voltak más METANASTA JAZYGESEK is, azért neveztetvén így: Mivel Házi Népeikkel, által kelvén a' Kárpák hegyeken, a' Tiszánál MAGYAR ORSZÁGBAN megszállottak. Ezeknek maradékaik, mint hallom, most is főnvagnak, és elromlott SZLÁV

vagy is **SÁRMATA NYELVEN** beszélnek. A lakosoktól **JAZVINGES** néven is hivatnak.”

*) Mivel Olvasóink Ptolemaeus sorait a Maeótis melléki **JAZYGESEKRŐL** (a' 6. §-ból) már esmérük, nem szükség őket a'ra emlekeztetnünk, hogy Sarnicius csak a' maga eszéből beszéli azt, hogy Ptolemaeus e' Jászokat **SÁRMATAE JAZYGES** néven nevezi: Inkább oda fordítjuk mindenki figyelmét, hogy azon magyarázatnak, mint önkényesnek, mellyet Sarnicius a' **JAZYGES** névről itt adott, semmi legkisebb nyoma sincsen a' Kutfökben. Olyan haszontalan tehát az, mint sok más számtalan hiu elmejátékok. A'ra, a' mit Sarnicius itten már másod izben mond, hogy tudniillik hallomása szerint a' **MAGYAR ORSZÁGI JAZYGESEK** is a' **XVI-dik században SZLÁV NYELVET** beszéltek, alább fogunk ügyelni. Most tanuljuk előbb hívebben esmérni a' **PODLÁCHIAI JAZYGESEKET**, 's tudjuk meg róluk, ha ezek valóban **SZLÁV NYELVÜ NÉPEK** voltak-e?

47. §.

Már Strábónak kellett a'ról valamit, ha bár igen igen homályosan is, olvasni, vagy hallani, hogy északi Német Országban, mellyet a' Rómaiak az **Albis** vizén túl híven az ő időjében még nem esmértek, és a' mai **Lengyel Országban** laktak **JAZYGESEK**, 's más velük rokon **VAS NEMZETEK**. Ő írja tudniillik ime sorokat: „Τί δ' ἐστὶ πέραν τῆς Γερμανίας, καὶ τί τῶν ἄλλων τῶν ἐξῆς, εἴτε Βαστάρνας χρῆ λέγειν, ὡς οἱ πλείους ὑπονοῶσιν, εἴτ' ἄλλης μεταξὺ, ἢ **ΙΑΖΥΓΑΣ**, ἢ **Ρωξολά-**

*) Stanislai Sarnicii, Descriptio Veteris et Novae Poloniae. Vide: Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Lipsiae, 1712. fol. Tomo II, col. 1883.

υες, ἢ τινὰς ἄλλας τῶν Ἀμαξοίκων, ἢ ῥάδιον εἰπεῖν.”
 Az az: „Kik laknak a' Németeken és a' velük határosakon túl, akár azok Bastarnák legyennek, mint legtöbben gondolják, akár mások vagynak közöttük, akár JAZYGESEK, akár Roxolánusok, akár más Szekereken lakók, nem könnyű megmondani.” *) Azonban e' határozatlan helyen kívül, JAZYGES név alatt, az északi Német Országban és a' mai Lengyel Országban lakott JAZYGES Nemzetről semmi más nyom nem található a' Görög és Római Írókban. Ha ellenben tudunk valamit a' JÁSZ Nemzetnek MÓR, PÁRTUS, PHILISTAEUS, és TURCUS nevéről, hamarább hihetjük azt, hogy északi Német Országban és a' mai Lengyel Országban valóban laktak JAZYGESEK. Plinius emleget MORINUSOKAT, mint *Nemzetet*. Írja p. o. (hogy egyéb helyeit elhallgassuk) Británniáról: „*Haec abest a Gessoriaco MORINORUM GENTIS littore, proximo trajectu quinquaginta M. P.*” Az az: „Ez a' Gessoriacumi legközelebb fekvő Révparttól, melly a' MORINUS NEMZETÉ, ötvenezer lépésnyire vagyon.” **) Paulus Diaconus beszéli a' Langobárdusokról egyik helyen: „*De qua egredientes, dum in MAURINGAM transire disponerent.*” Az az: „Mellyből kiköltözvén, midőn MAURINGIÁBA által menni szándékoznának.” Másik helyen: „*Igitur Langobardi tandem in MAURINGAM pervenientes.*” Az az: „Tehát a' Lango-

*) Strabonis, Geographia. Amstelaedami, 1707. fol. Tomo I, 452. marg. 294. Libro VII. — — Edit. Lipsiensis Anni 1798. 8. Tomo II, 338—339. Libro VII, cap. 2. §. 4.

**) Caii Plinii Secundi, Historia Naturalis. Parisiis, 1741. fol. Tomo I, pag. 222. Libro IV, cap. 16.

bárdusok végre MAURINGIÁBA elérvén. *) A' Ravennai Geographus följegyzette: „*Cujus (Daniae) ad frontem ALBES, vel Patria ALBIS. MAURUNGANI certissime antiquitus dicebatur.*” Az az: „*Dánia előtt ALBES vagy ALBIS Ország. Régenten bizonyosan MAURUNGÁNIÁNAK hivatott.*” **) Emleget északi Német Országi MOREN-LANDOT még a' *Heldenbuch* is Attila uralkodása alatt imé versekben:

*Dye junck fraw var geporen
Des aller pesten Geschlecht
Nit weit im LAND zu MOREN
Aus grosser Konges mecht.* ***)

Mese az, hogy e' MAURINGIA Ország a' MORE, az az: TENGER szótól nyerte nevét.

48. §.

PÁRTUSOKRÓL is, mint részént északi Német Ország, részént Lengyel Ország lakosairól több Írók emlekeznek. MAGDE-BURGOT a' régi és hiteles kutfők széltében PARTHENOPOLIS névvel illetik: Azonban *egy szerentsétlen*, de még is tekintetre kapott, *szómagyarázat*, a' PAR-

*) Ludovici Antonii Muratorii, *Rerum Italicarum Scriptores. Mediolani, 1723 fol. Tomo I, pag. 412—413. Paulus Diaconus, De Gestis Langobardorum. Libro I, cap. 11. et 13.*

**) Pomponii Melae, *De Situ Orbis Libri III. Lugduni. Batavorum, 1722. 8. pag. 747. Geographus Ravenas, Libro I, cap. 11. Más helyen Libro IV, cap. 18. pag. 778. csak UNGANI név jöelő ALBIS Országról. Saxóniában feküdt.*

***) *Der Helden Buch in der Ursprache herausgegeben von Friedrich Heinrich von der Hagen und Alois Primisser. Berlin, 1825. 4. II. Theil, S. 57. Etzels Hofhaltung. Strophe 21.*

TUS VÁROS nevezetből majd nem olly módon, mint a' *Graecia Mendax* a' Lacedaemoniai és Tarentumi régi JÁSZORNAK nevükből a' PARTHINUS név helyett SPURIUS, az az: FATTYU, később BASTARDUS nevet faragott, VIRGINUM CIVITAS-t, és a' PARTHIA névből MAEGTHA-LAND Országot készített. Úgy gondolkodott tudniillik mind a' mellett is, hogy a' Szitya PÁRTUS szovat nem volt volna szabad Görög Nyelvből magyarázni, valamellyik Német Tudós, hogy a' PARTHENO-POLIS névben a' Παρθένος rész MAGD, az az: Szüz, a' Πόλις rész pedig BURG, az az: VÁROS jelentéssel bír. Ezért írta Sigebertus Gemblacensis: „*Otto construit urbem MAGDEBURG, quae et PARTHENOPOLIS, id est: VIRGINUM CIVITAS dicitur.*” Az az: „*Ottó építette MAGDEBURGOT, melly másképen PARTHENOPOLISNAK, vagy is SZÜZVÁRNAK hivattik.*” *) Aelfred Angoly Király Orósiusában pedig valamellyik Európai északi PARTHIA helyett olvastatik: „*A' HORITIAKHOZ (Nagy Chrobátiához) északra fekszik MAEGTHALAND. Északra MAEGTHALANDTÓL Sermende (Sármátia) vagon.*” **) Ellenben Chami és Vochburgi Arnolfus, ki Szent Emerámnak két régi *Biographusát* használta, írja Szent Emerám életében egyik helyen: „*Tradidit cuidam Turingo in finibus PARATHANORUM, ad id temporis crudelium Paganorum.*” Az az: „*Által*

*) Joannis Pistorii, *Rerum Germanicarum Scriptores*. Ratisbonae, 1726. fol. Tomo I, 812.

***) *The Anglo-Saxon Version, from the Historian Orosius. By Aelfred the Great. Together with an English Translation from the Anglo Saxon.* London, 1773. 8. pag. 20. A' fordításban a' 9-dik lapon. Olvasd e'ben a' 250-dik lapon a' 22-dik Jegyzetet is.

adta egy Turingusnak a' **PARATHÁNUSOK** szomszédságukban, kik még a'kor kegyetlen **POGÁNOK** voltak." Más helyen: „*Nisi hanc in matrimonium sumseris, genti SAXONUM te tradam, quae tot daemonibus per spurcam servit IDOLOLATRIAM.*” Az az: „*Ha ezt Feleségül el nem veszed, által adlak a' SZÁSZ Nemzetnek, melly BÁLványozása által a'nyi Ördögöknek szolgál.*” *) Ha tehát Kadlubkó Vintze Lengyel Krónikájában mondatik: „*Svecia et BARBIA, quae nunc SAXONIA appellatur, Bohemia, Moravia.*” Az az: „*Sveczia és BARBIA, melly ma SAXONIÁNAK* hivatik, *Bohemia, Moravia*” **); ha Dzierswa Lengyel Országi Krónikájában olvastatik: „*Swecia, Svevia, Cassubia, SARNIA, quae nunc SAXONIA dicitur, Bohemia, Moravia.*” Az az: „*Svétzia. Svevia, Cassubia, SARNIA, melly most SÁXONIÁNAK* hivatik, *Bohemia, Moravia*” ***); ha a' SZÁSZOK több régi Íróktól **HUNNUSORNAK**, az az: **KÚNOKNAK** neveztetnek és a' Peutingeriána Táblában **SASSONES SARMATAE** Ásiai Nép talál-
tatik ****); ha mind Áfrikában, mind Ásiában, mind

*) Henrici Canisii, Thesaurus Monumentorum. Ex editione Jacobi Basnage. Antverpiae, 1725. fol. Tomo III, pag. 107. — Saxóniának PARTHIA vizéről olvasd: Chronicon Gottvicense. II, 673. 733.

***) Vincentius Kadlubko et Martinus Gallus Scriptores Historiae Polonae Vetustissimi cum duobus Anonymis. Gedani, 1749. fol. pag. 1. post Praef.

****) Res Gestae Principum et Regum Poloniae. Varsaviae, 1824. 8. Parte I, pag. 10.

*****) Peutingeriana Tabula Itineraria. Vindobonae, 1753. fol. Segm. X — Cf. Gregorii Abul-Farajii, Historia Dynastiarum. Oxoniae, 1665. 4. pag. 282. 306.
's a' t.

Európában egyéb helyeken is a' MAGYAR NÉPEK között elő fordulnak a' SZÁSZOK is: Ugyan nem kell-e Kadlubkó Vintze soraiban a' BARBIA nevet, Arnolfus tekinteténél fogva is, PARTHIA névnek megigazítani? Nem kell-e a' Ravennai Geographusnak SAXÓNIAI MAURUNGANIÁJÁT ezentúl JAZYGIÁNAK venni? Ezek tsak *Értevéseknek*, és nem *elégséges próbáknak* tekintessenek a' Szász Országi Parthiáról.

49. §.

De egyéb Történeti Helyek is emlekeznek ezen észak Európai Parthiakról. Radevicus írja: „*Quo viso Poloni de tam improviso malo percussi, et vehementer exterriti, cum jam nihil praeter exitium sui, et destructionem terrae superesse viderent, quamvis auxilio vicinarum gentium, Ruthenorum videlicet, PARTHORUM, Pruschorum, et Pomeranorum maximum collegissent exercitum, in sola fugam vitam constituunt.*” Az az: „Ezt látván a' Lengyelek, az illy nem várt rosztól megihletődven és fölötte meg ijedven, midőn veszedelmüknel, 's földük elpusztításánál mást nem várhattak, ámbár a' szomszéd Nemzetekből, úgymint a' Ruthenusokból, PARTHUSOKBÓL, Pruszsusokból és Pomeránusokból nagy segéd seregük volt, egyedül a' szaladásban kerestek maguknak oltalmat.”
*) Kadlubkó Vintze Lengyel Írónál találta: „*Polonorum vero hinc usque PARTHIAM (Saxoniam?), isthinc usque Ungariam, illinc usque Carinthiam crevit accessio.*” Az az: „A' Lengyeleknek pedig innend PARTHIÁIG (Sa-

*) Ludovici Antonii Muratorii, *Scriptores Rerum Italicarum Mediolani*, 1725. fol. Tomo VI, pag. 742.

xóniáig?), onnand Magyar Országig, amon-
 nand Carinthiáig kiterjedett nevedesük.”
 Más helyen ugyan ő beszéli: „Rursus Sbigneo
 muliebriter illacrymante, PARTHI Poloniae
 fines populantur.” Az az: „Sbigneus aszszonyi-
 asan siránkozván, a’ PARTHUSOK ismét
 Lengyel Ország határait pusztították.” A-
 lább: „Verum ille PARTHICO plus quam
 PARTHUS fugam eligit potius et Marii
 exemplo in MAZOVIAE carectis delite-
 scit.” Az az: „De ő a’ PÁRTUS háboruban
 maga, mint vissza futó PÁRTUS, inkább a’
 szaladást használta, és Márius példája ként
 MAZÓVIA sásai között (Mazóvia Podláchiával
 határos volt, következésképen e’ hely a’ Podlá-
 chiai JAZYGESEKRŐL szól) elrejtezett.” Még
 alább: „Adest namque Dux Belziae Vseuol-
 dus cum Principibus Laodomiriensium, cum
 Haliciensium praecipuis, cum electis Tibia-
 norum turmis, cum PARTHORUM millibus
 urbis subsidio.” Az az: „Eljött Vseuoldus Bel-
 ziai Hertzeg a’ Lodomeriai Fejedelmekkel, a’
 Gálliciai Elökelökkel, a’ Tibiánusoknak vá-
 logatott seregükkel, és sok ezer PÁRTUSOK-
 KAL a’ város segedelmére.” Végre ugyan ő:
 „Ut ejus obsequio cunctis Ruthenorum Prin-
 cipibus ac PARTHORUM per ipsum parti-
 bus imperaret” Az az: „Hogy segedelme által
 minden Ruthenus Fejedelmeknek és általa
 minden PÁRTUS Felekezeteknek parantsol-
 hatna.” *) Boguphalus Posnániai Püspök is föl-
 jegyzette: „Qui Swseboldus Dux Bosiae cum

*) Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Lip-
 siae, 1712. Tomo II, pag. 604. 675. 682. 787. 814.
 Vincentius Hadlubko, Historiae Polonicae Libro I,
 epist. 2. — Libro II, epist. 25. — Libro II, epist.
 29. — Libro IV, cap. 14. — Libro IV, cap. 24.

Principibus Ladmiriensibus et Alliciensibus primatibus ac electorum Trbianorum et PARTORUM innumerabilibus turmis accurrens." Az az: „*Svseboldus Bósiái Hertzeg a' Lodomeriai Hertzegekkel, és Gálliciai Elökelökekkel, nem különben Trbiánus válogatottakkal és számtalan PÁRTUS seregekkel sietve oda érkezőn.*" *) E'nyi tekintet után a'ról, hogy északi Európában PÁRTUSOK laktak, kérdés többé nem lehet.

50. §.

Sőt a' PHILISTAEUS Nemzetnek Lengyel Országi lakásáról is nagyon nyom a' Régiségben. Du Fresne Károly Glossáriumának azon kiadatásában, mellyet a' fáradhatatlan Adelung Kézi Szókönyv gyanánt napfényre botosított, olvashatni: „*PHILISTAEI, errone, iidem qui Aegyptiaci. Capitulum 10. Legum Polon. inseribitur apud Prilus. p. 351. „De vagis ac Philistaeis.*" Az az: „*PHILISTAEUSOK a'nyi, mint Kóborlók, ugyan azok, a' kik az Aegyptomiak. A' Lengyel Törvény 10. Fejezetében Prilus... nál a' 351-dik lapon ez a' tizim: „A' Kóborlóról és Philistaeusokról.*" **) Meg nem szerezhethvén semmi uton módon a' Lengyel Törvényeknek Gyűjteményüket, itt magukból a' Kutfökből, a' mit, ha tsak lehet, mindenkor tészünk, semmit sem mondhatunk, 's kéntelenek vagyunk megelégedni azon homályos esmérettel, hogy a' Lengyel Törvényekben is, mint a' Ma-

*) Friderici Wilhelmi de Sommersberg, Silesiacarum Rerum Scriptores. Lipsiae, 1730. fol. Tomo II, pag. 47. In Boguphali, Chronico Poloniae.

**) Glossarium Manuale ad Scriptores Mediae et Infimae Latinitatis. Halac, 1778. 8. Tomo V, pag. 282.

gyarokban, elő jönnek a' PHILISTAEUSOK. Dogiel Ókleveleit, mellyek többnyire köz ügyeket illetnek, e' tárgyra nézve héába forgattuk. Ha később a' nagylelkű Lengyel Nemzet a' PHILISTAEUS nevet, úgy, a' mint érdemli, esmérni tanulja, bizonyosan, ha tsak lehet, bőviteni fogja ezen oldalról esmérteinket. Az, hogy a' PHILISTAEUSOK Mitsraimiták (Massar-ok) voltak, a' Teremtés Könyve X. Fejezetének 13—14 verseiből bizonyos: De ha Adelung az Aegyptomiak alatt TZIGÁNYOKAT ért, a' mi soraiból igen hihető, nagyon eltévedett. Talán ilyen bottlásba esett a' Tzigányokról írtában a' tudós Grellman is ime soraiban: „*Legmeszszebb kiterjedett Tzigány nevük. Így hivatnak ezen emberek most nem tsak Lengyel Országban, hol azonban ez előtt az egészen különös PHILISTAEUS néven is neveztetének (Promtuarium Statutorum Regni Poloniae. Per Paul. Scerbic. Brunsbergae, 1604. fol. Parte I, pag. 55); hanem Német, Olasz és Magyar Országban is.*” *) Ha a' Tzigányok, a' mit maga Grellmann vitat, Hindostánból valók, nem voltak kétségkívül Aegyptomiak, vagy Philistaeusok. Ha mindazonáltal Scerbic Pál, kit Grellmann tekintetül fölhoz, és a' kinek munkáját mi hasonlóképen megszerezni nem tudtuk, igazat írna is a'ban, hogy a' Lengyelek régenten a' PHILISTAEUS név alatt TZIGÁNYT értettek, ez az egész eset tsak egy hibás szokásra mutatna. A' Történet Vissgáló kötelessége semmit, a' mi a' történeti valóságot kifejtheti, el nem hallgatni. Mi tehát, hogy másoknak e' tárgyról utat nyissunk, szólottunk róla; azonban, minthogy Dlugoss Len-

*) H. M. G. Grellman, Historischer Versuch über die Zigeuner. Göttingen, 1787. 8. S. 21.

gyel író (a' 16. §. szerént) a' PHILISTAEUS szovat JÁSZNAK helyesen használta, van okunk kételkedni Scerbic Pál mondásán. Minden esetre azért, hogy az *Osmán Nemzetet* ma mindenki egy gyáva szokás kezdő után *Török Nemzetnek* nevezi, az *Osmánok* nem valának *Törökök*, 's hogy nem valának, azt az Európai hibás szokás ellen a' *Törökök* maguk is helyesen állítják *) Itt várjunk az időtől, melly a' kétséget könnyen elszélesztheti.

51. §.

Mivel épen a' TURCUS nevezetet magától elmellőző *mostani Török Nemzetet* hoztuk föl például, 's másfelől Abul-Farájius, mint a' 7-dik §-ban láttuk, az A'-JÁSZ Nemzetet nevezi TURCUS névvel, Gilo Kárdinális pedig, a' miről főlebb a' 37. §-ban volt szó, a' TURCUS nevet a' PÁRTUS Nemzet nevévé teszi: Igen ide illő kérdeni, vallyon Európa északi részeiben nem laktak-e TURCUS Népségek? Laktak igen is, és ez által a' mondattakra új hitelesség sugárzik. A' Langfedgatal nevű régi észak Euró-

*) Laonici Chalcocondylae, Historiarum Libri X. Parisiis, 1650. fol. pag. 408. col. 1. In Joannis Leunclavii Pandectis Historiae Turcicae. Írja Leunclávius: „*Osmanici . . . Turcos se dici nolunt.*” — — Mr Bruzen la Martiniere, Historisch-Politisch - Geographischer Atlas der ganzen Welt. Leipzig, 1749. fol. XI. Theil, S. 1167. — — Mohammedis Mirchond, Historia Priorum Regum Persarum. Persice et Latine. Viennae, 1782. 4. pag. 65—66. — — Joseph von Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches. Pest, 1827. 8. I. Band, S. 1. Itt mondatik: „*Während die Osmanen, wirkliche Türken (!?), sich durch diesen Nahmen heute entadelt wähnen.*” Illy fontos tárgyat néhány sorban eldönteni nem lehet.

pai Király Lajstromban mondatik : „*Voden , quem nos Odenum vocamus. Ab eo descendunt plurimae Regum stirpes in plaga mundi septentrionali. Erat ille Rex TURCARUM. Fugit a Romanis Aquilonem versus.*” Az az : „*Voden , kit mi Odenusnak hivunk. E' t'ölszármozna legtöb' Királyi Ágok az északon. Volt TÖRÖK KIRÁLY. Futott a' Rómaiaktól észak felé.*” *) Egy Islandiai régi Krónika Töredékében állittatik : „*Origines omnium historiarum in lingua Septentrionali earum, quae veritatem sequuntur, incipiunt, cum TURCAE et Asiani Aquilonem inhabitabant.*” Az az : „*Minden olyan északi Históriák , mellyek valóságot adnak elő , azon kezdetnek , midön a' TÖRÖKÖK és Ásiánusok laktak az északon.*” **) Bremai Ádám mintegy 1056-dik év után írta : „*Postea longis terrarum spaciis regnant Sveones, usque ad Terram Feminarum. Supra illas Wilzi, Mirri, Lami, Scuti et TURCI habitare feruntur usque ad Ruzziam.*” Az az : „*Azután nagy kiterjedésre uralkodnak a' Sveonesek Amazon Országig (Kún Országig). Ezek fölött vagynak a' Wilzusok, Mirrusok, Lámusok, Scutok , és TÖRÖKÖK, mint mondatik, Ruzziáig.*” ***) Bremai Ádám

*) Jacobi Langebek , *Scriptores Rerum Danicarum Medii Aevi.* Hafniae, 1772. fol. Tomo I, pag. 3. — — Erici Michaelis Fant , *Scriptores Rerum Svecicarum Medii Aevi.* Vpsaliae, 1818. fol. Tomo I, pag. 1.

**) Jacobi Langebek , *Scriptores Rerum Danicarum Medii Aevi.* Hafniae, 1773. fol. Tomo II, pag. 34. — — Ezek mondatnak, mint Langebek állitja, a' legrégebb RIMBEGLA tzimü északi Történetes Könyvben is. Ezt mi nem láthattuk.

***) Erpoldi Lindenbrogii , *Scriptores Rerum Germanicarum Septentrionalium.* Hamburgi, 1706. fol. pag. 58.

régi Scholiastese is beszéli: „*Usque hodie TURCI, qui prope Ruzzos sunt, ita vivunt, et reliqui Scythiae Populi*” Az az: „*Mai napig így élnek a' TÖRÖKÖK, kik a' Ruzzosok mellett laknak, és más Scytha Népek.* *) Itt a' Scholiastes a' TÖRÖK Népet a' SCYTHA Nép közé számlálja. Schems-ed-din Dímeschki Arabs Író följegyzette az Európai északról, hogy ott laknak: „*Szláv és TÖRÖK Népek, hasonlók a' barmokhoz és állatokhoz, kik más Nemzeteknek nyelvüket nem értik.*” **) Az már a' fő dolog, kitsodák valának ezen észak Európai TÖRÖKÖK? Az *Osmánokról* itten szó sem lehet, azért más Nemzetet kell a' TÖRÖK vagy TURCUS név alatt keresni.

52. §.

Schlözer e' név határozást igen röviden elvégezte egy két hatalom szóval. Egy helyen írta a' SCYTHÁKRÓL: „*Der Name SKYTH heist nichts.*” Az az: „*A' SKYTHA név semmit sem jelent.*” Más helyen mondja: *Immer SKYTHIEN, das doch nichts als „TERRA INCOGNITA BOREALIS” bedeutet.*” Az az: „*Mindig tsak SKYTHIA, bár ez semmi mást, mint „ESMÉRETLEN ÉSZAKI FÖLDÉT” nem jelent.*” A' harmadik helyen még meszszebb megyen, 's merészen tanítja: „*Es war eine Zeit, wo die Chroniken Schreiber mit dem worte UNGER, UNGARI gerade so spielten,*

*) Erpoldi Lindenbrogii, *Scriptores Rerum Germanicarum Septemtrionalium.* Hamburgi, 1706. fol. pag. 59. Nota 77.

**) C. M. Frähn, *Ibn-Foszlans und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit.* St. Petersburg, 1823. 4. S. 190. Nota **).

wie mit TÜRK und HUNNE." Az az: „*Volt idő, midőn a' Krónika Írók az UNGER és UNGARI szóval épen úgy játszottak, mint a' TÖRÖK és HUNNUS szóval*” *) Ezek szerint Schlözer véleményéből a' TÖRÖK szó egy időben épen olly semmit sem jelentő volt, mint a' SKYTHA, UNGER, UNGARUS és HUNNUS szovak. A' negyedik helyen ellenben, mivel ott a' Bremai Ádám TURCUSAIRÓL folyt a' beszéd, és ezen nagy tekintetű Író hitelességével tréfálni nem akart, egyedül azon oknál fogva, hogy az ABÓIAK Finnlandban magukat TURCULAINÉ néven nevezik, Bremai Ádám TURCUSAIT határozottan FINNUSOKKÁ teszi. **) Egy másik előbb kijött könyvében, mellyben egyenesen a' mai Osmán Nemzet eredetét fejtegette, Schlözer igen derekasan állítja, hogy az Osmánok egészen más eredetű Népek, mint a' PÁRTUSOK, mint a' PACINACITÁK, mint a' MAGYAROK, mint a' CHAZAROK, mint a' SCYTHÁK, HUNNUSOK, BULGARUSOK, A'VÁROK, és UZUSOK, melly Népeket a' régi Írók széltében TURCUS névvel illetnek: De más részről e' munkájában sem állapítja meg, ha ezen Népek hibátlanul hivattak-e TURCUSOKNAK, helyesen neveztetnek-e vagy hibáson TURCUSOKNAK különösen az ezen nevet saját vallása szerint is megvető OSMÁNOK, 's kik voltak különösen a' RÉGITÖRÖKÖK? ***) Frähn tanítja: „*Ob hier unter den TÜRKEN Chasaren,*

*) Nestor. Von August Ludwig Schlözer. Göttingen, 1802. 8. II. Theil, S. 113. 123. 115. 36.

**) Nestor. Von August Ludwig Schlözer. Göttingen, 1802. 8. II. Theil, S. 55. — —.

***) August Ludwig Schlözer's, Kritisch - historische Neben Stunden. Göttingen, 1797. 8. S. 106—107.

oder Petschenegen, oder Komanen, oder auch sonst ein nicht Slawischer Volk im Osten oder Süden Russlands zu verstehen sey, muss dahin gestellt bleiben, da man das Zeitalter, welchem diese Notiz angehört, nicht weiss, und der Name TÜRК bei den Arabern oft fast eine eben so vage Bedeutung hatte, als der Name SCYTHE bei Griechen und Römern. Zwar sind bei jenen unter der Benennung TÜRК häufig keine andern als CHASAREN gemeint; aber es finden sich doch auch wiederum Stellen bei ihnen, wo CHASAREN und TÜRКEN als verschiedene Nationen erscheinen." Az az: „Ha itt a' TÖRÖKÖK alatt Chasárokat, vagy Pacinacitákat, vagy Kumanusokat, vagy egyéb Orosz Országhoz képest keletre vagy délre lakó nem Szláv Nemzetet kell-e érteni, azt meghatározni nem lehet, mint hogy ezen Tudósításnak időkorá esméretlen, és a' TÖRÖK név az Arabs Íróknál gyakran épen olyan bizonytalan jelentésű, mint a' SCYTHA név a' Görögöknél és Rómaiaknál. Igaz, hogy náluk igen gyakran a' TÖRÖK név nem mást, mint CHASÁRT jelent: de találtak náluk még is olyan helyek, mellyek szerént a' CHASÁROK megkülönböztetnek a' TÖRÖKÖKTŐL."

*) Minden tisztelet mellett, mellyel Frähn eránt viseltetünk, kéntelenek vagyunk kimondani, hogy e' sorokban, a' mint sok való, úgy nem való is fekszik. A' mi a' SCYTHÁKRÓL mondatik, az tévedés; a' mi pedig a' TÖRÖK nevet illeti, a'ról bizonyos, hogy, midön CHASÁR helyett áll,

*) C. M. Frähn, Ibn-Foszlan und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit. St. Petersburg, 1823. 4. S. 41. Nota 5.)

a'kor KÚNT; midőn pusztán áll, és a' CHAZÁR névvel ellentételben vagyon, a'kor rendszeren JÁSZT jelent. Minden esetre tehát Frähn sem határozta meg a' TÖRÖK nevet.

53. §.

Így bánt a' TÖRÖK névvel legújabbban Hammer is, midőn egy tikkelyben könnyű munkával elvégezte a' TÖRÖK névről tehető kérdéseket és nehézségeket. Ezek sorai, rövidség miatt, csak nemzeti nyelvünkön: „*Igen régi a' TÖRÖK Nemzet, mellynek még uralkodó ágát tészik az OSMÁNOK. Türk ösatyjuk, kitől maguk magukat szármosztatják, minden hihetőség szerént egy a'val, kit Herodotus TARGITAOS, és a' Szent Írás TOGHARMA néven említ. Némelly Nemzetek maguknak Török nevet adtak, némellyek a' Török név helyett egészen ellenkező Neveket fogadtak el. A' Tatár és Mongol Történet Írók azt véltek, hogy az által, ha a' két képzelt Tatár és Mogol Testvértől, Türk utóitól, ki heted ízi maradéka volt Jáfetnak, szármosztatják Nemzetüket, azt nemesbé tészik, míg az Osmánok, kik igazi (!) Törökök, e' név által betele- nítettnek vélik magukat, mert alatta csak kóborló Tsapatokat, és Barbarus Népeket értenek, mint a' Görög és Római hajdan az egész SCYTHA Nemzet neve alatt. Egyébaránt már Plinius és Pomponius Mela esmerték nevüknél fogva a' Törököket, kik Herodotusnál, másolás hibából, az Amurgius név alatt is látszanak lappangani. A' Byzantinus Írók őket majd Persáknak, majd Magyaroknak nevezték a' nélkül, hogy legkisebb rokonságuk volna a' Persáknak a' Törökökkel, vagy a' Magyaroknak a' Persákkal.*

Chalcondylás nem tudta elhatározni magát, ha a' Törököket Scythákká, vagy Parthusokká tegye-e? és Phrantza még azon, az elkortosult Görögök büszkeségüknek kedvező, Regét is fölvette, hogy az Osmáni Uralkodó Ház Comnenus Isáktól származik, ki Hitét 's Nemzetét elhagyván, mivel Arabs nyelven jól beszélt, a' Persáknál, az az: Törököknél (bár ezek sem Persák, sem Arabsúl nem beszélnek) igen kedveltetett, 's mivel igen sok Római és Görög Novellákat Arabs nyelvre lefordított, mint egy második Mohammed tiszteltetett is; feleségül vevén a' Seleucida uralkodónak leányát, tőle származott volna Suleiman Ertoghrul Atyja, ki Osmánt nemzette. Más nem Byzantiumi Írók a' Törököknek Trójai eredetükről meséltek, 's őket Teucer és Hektor maradéknak tették. Jovius Pál, V. Károly Császár Történet Írója, ki az újabb kort az Osmán Nemzet Történeteivel és Hadi Rendszabásaival első esmérte meg, nem kételkedett róla, hogy ezek Volgai Tatárok voltak, és még nem igen régen a' TÜRK, az az: TÖRÖK név a' TEREK viz nevéből származtatott.) E' sok mese között híre sints a' régi Észak Európai TURCUS Nemzetnek; híre sints azon TURCUS Nemzetnek, mellyről egyik helyen írja Abul-Farájius: „És elvevé feleségül Ábrahám Kenturát, a' TÖRÖK Király leányát.” Más helyen ugyan ő írja: „Móses Arabiába futott, 's feleségül vevé az Aethiopiai Saphurát, Jetró leányát, ki fia vala a' Madianitai Révelnek, Dedán fiának, ki fia vala*

*) Joseph von Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches. Pest, 1827. 8. I. Band, S. 1—2.

Abrahámnak Kentura TÖRÖK ledny feleségétől." *)

54. §.

A' harmadik helyen írja Abul-Farájius Nagy Constantinus uralkodásáról: „*És elválosztattak a' Görögöknek tartományaik a' Rómaiaknak tartományaiktól különbféle közben lakó TÖRÖK Nemzetségek által, kik itt Tábort ütöttek, 's a' Görög Birodalomnak sok városait elpusztították, nem is lehet má már Constantinápolyból Rómába máskép, mint tengeren, menni.*" **) A' Kosztavár és Róma között lakó TÖRÖK Népeket itt akár Nagy Constantinus Tsászár korára, akár Abul-Farájius élete korára (ki 1226—1286 évek között élt) vegyük, *Osmánok*ról e' helyen bizonyosan szó nem lehet: *Más Népet* jelentett tehát Abul-Farájiusnál is a' TÖRÖK név, mint sem *Osmánokat*. Úgy de mi-tsoda Nép volt hát ez a' Róma és Kosztavár között lakó TÖRÖK Nép is? — Megmondja ezt is, az észak Európai TÖRÖK Nép miségét is, a' régi Islandiai Krónika Töredéke ime szovaiban: „*THRACIA eadem est, ac Graecia. Eam primus incoluit Tiras filius Japheti, filii Noae. Ab illo gens ea descendit, quae TURCARUM nomine venit*” Az az: „*THRÁCIA épen az, a' mi Görög Ország. Ezt első lakta Tiras, Japhetnek, Noe fiának, fia. Tőle származik azon Nemzet, melly TÖRÖK nevet visel.*”

*) Gregorii Abul-Farajii, Historia Compendiosa Dynastiarum. Arabice edita et Latine versa ab Edvardo Pocockio. Oxoniae, 1663. 4. pag. 14. 17.

**) Gregorii Abul-Farajii, Historia Compendiosa Dynastiarum. Arabice edita et Latine versa ab Edvardo Pocockio. Oxoniae, 1663. 4. pag. 69.

*) Bár melly *nevetségeseknek* látszanak is e' sorok, bár *nem mentek is tévedésektől*, e' Krónika még is igazat beszél, midőn a' TRÁKOKAT, másképen TRÉKEKET teszi TÖRÖK, vagy TEREK Nemzetnek. Azt, hogy THRÁCIÁT egygyé teszi GÖRÖG Országgal, Írója élte korából kell magyarázni; azt ellenben, kik voltak a' régi TRÁKOK, vagy TRÉKEK? nem tőle, hanem a' régi számos kutfőkől kell megtanulni. Ezek szerint pedig, a' mit más mindenki tud, az ILLURIAK, GETÁK, vagy is GOTHUSOK, a' JAZYGESEK, a' SÁRMATÁK, egyszóval az Európai SCYTHÁK és PÁRTUSOK voltak a' régi TRÁKOK és TRÉKEK. Mondjuk ki hát bátron, hogy THARAHA Arabs nyelven a'nyit jelent, mint Római nyelven DESERUIT, RELIQVIT, MISSUM FECIT **); — TARECH Buxtorfnál a' Semita nyelvekben a'nyi, mint EXPULIT, EJECIT; — TIRUCH a'nyi, mint EXPULSIO, EJECTIO, EXILIUM. ***) E' gyöke-
rekből eredett Napkeleten a' TARAHA, vagy TEREK, és TARASZ, vagy TERESZ, az az: EXUL, DESERTOR szó, melly épen a'nyit jelent Semita Nyelveken, mint a' PÁRTUS Szitya szó. És valóban mind PÁRTUS Nemzetek azok, mellyek a' régi Kutfőkben TURCUS nevet viselnek, addig: Míg a' Seleucidai Törökök, kiket Abul-Farájus Arabs Krónikájában GÁZ vagy GÁZZ, (nem

*) Jacobi Langebek, *Scriptores Rerum Danicarum Aevi Medii*. Hafniae, 1773. fol. Tomo II, pag. 56.

***) Jacobi Golii, *Lexicon Arabico-Latinum*. Lugduni Batavorum, 1653. fol. col. 379.

***) Joannis Buxtorffii Patris, *Lexicon Chaldaicum, Talmudicum et Rabbinicum*. Basileae, 1639. fol. col. 2648—2649.

GUZAEUS) TÖRÖKÖKNEK, Syrus Krónikájában pedig GÁZ, vagy GÁZZ HUNNUSOKNAK, az az: JÁSZ-RUNOKNAK nevez, a' mai *Osmánoktól* elnem nyomattak, és ezek az igazi TÖRÖK Országot magukévé nem tették. *) Ezen rövid Éréntéseket máskor nagyobb készülettel előadni fogjuk. Addig is legyen elég kimondani, hogy az Észak Európai *Törökök* valóban *Pártus Népek* voltak, 's hogy jól írta Gilo Kárdinális, kinek sorait főlebb a' 37. §-ban olvastuk, hogy a' TURCUSOK és régi PÁRTUSOK egy Nemzetet tevének. Midőn Schlözer, megemlítvén, hogy a' Byzantinus Írók a' PÁRTUSOKAT hívták TÖRÖKÖKNEK is, írja: „*Auch mit PARTHERN haben die Byzantinischen IGNORANTEN (!) die TÜRKEN häufig vermengt.*” Az az: „*A' PÁRTUSOKAT is gyakran öszvekeverték a' Byzantiumi TUDATLANOK (!) a' TÖRÖKÖKKEL.*” a'kor a' maga hézagait, a' mit gyakorta tett, más régiebb hiteles Írókra keni. **).

55. §.

Nem olyan *Ujak* azok, a' miket itten a' TÖRÖK név jelentéséről mondtunk, mint sokan gondolják. Már Leunclavius írta Mornaeus Fülöp Frantzia Tudós Férfiuról: „*Quum nomen ipsorum TURCORUM Hebraica Lingua significet EXSULES, et contumeliosum apud ipsos habeatur.*” Az az: „*Midőn maga a' TÖ-*

*) Gregorii Abul-Farajii, *Historia Compendiosa Dynastiarum. Arabice edita et Latine versa ab Edvardo Pocockio. Oxoniae, 1663. 4. pag. 222.* — Gregorii Abul-Pharagii, *Chronicon Syriacum. Lipsiae, 1789. 4. Tomo II, pag. 229. 235.*

***) August Ludwig Schlözer's, *Kritisch-historische Nebenstunden. Göttingen, 1797. 8. S. 106.*

RÖK név *Sidó* nyelven *VÁNDORT* jelent, és náluk (a' mai Törököknél) *tsufosnak tartatik.*" *) Pray György is beszéli Podesta Jánosról: „*Joan. Bapt. Podesta, Linguarum Orientalium sub Leopoldo M. Profess., in Dissert. Academica ab radice TARAKA, quae nobis Latinis idem sonat, ac dereliquit, deseruit, nomen TURCORUM derivat.*” Az az: „*Podesta Keresztelő János, Nagy Leopold alatt, a' Napkeleti Nyelveknek Tanítójuk, egyik Értekezésében a' TARAKA gyökértől, melly deákul a'nyit jelent, mit dereliquit, deseruit, származtatja a' TÖRÖK nevet.*” **) Egyébaránt tegyük le azon Előítéletet, hogy ezek haszontalan szó magyarázatok: Illyenekkel teljes a' régi história. Ha ezekre nem ügyelünk, száz, megszáz, értetlen nevek fog-
nak zürzavar módra előttünk haszonvehetetlenül állani. Tsak a'tól őrizkedjünk, hogy az önkényt vigyázton vigyázva kerüljük. Nem szabad másként *Nemzeti Nevet magyarázni*, mintúgy, ha maga a' Történet Tudomány, 's e'nek leghitelesebb kutatói elégséges hitelt és meggyőződést szülhetve föntartották valamelly Nemzeti Név jelentését, 's ha ezt századról századra világosíthatják ujjabb meg ujjabb talpkövek.—Ha bizonyos az a' mai tapasztalásból, hogy *Niederland, Holland, les Pays-bas, Német Al-Föld* egy *ORSZÁGNAK* nevei;—továbbá, ha ma hibátlanul mondhatja a' Magyar Író: „*A' Bajor Nemzet, Német.*”; ha ma hibátlanul mondhatja az *Olasz*

**) Laonici Chalcocondylae, Historiarum Libri X. Parisiis, 1650. fol. pag. 408. In Joannis Leunclavii, Pandectis Historiae Turcicae,

**) Georgii Pray, Annales Veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum. Vindobonae, 1761. fol. pag. 196. Nota 1.)

Író: „*A' Bajor Nemzet, Tedesco.* — ; ha ma hibátlanul mondhatja a' Deák Író: „*A' Bajor Nemzet, Germanus*”. ; ha ma hibátlanul írhatja maga a' Német Író: „*A' Bajor Nemzet Deutsch.*”: Miért nem tehetek volna hajdan is egy Nemzet nevét különféle hangu több Nevezetek? És, ha nem bizonytalan jelentésü azért ma a' GERMANUS név, hogy a' *Bajor* is, a' mai *Szász* is, a' *Burkus* is, a' *Sváb* is, az *Austriai* is, a' *Tyrolisi* is, a' *Badeni* is, a' *Württembergi* is, a' *Turingiai* is, a' *Hannoveránus* is 's a' t. GERMANUS: Miért volna bizonytalan jelentésü a' SCYTHA, vagy TURCUS név is azért, hogy a' *Magyar* is, a' *Kún* is, a' *Jász* is, a' *Székel* is, a' *Palótz* is, a' *Vál* is, az *Úz* is, a' régi igazi *Orosz* is, a' *Vári*, vagy *Vár-Kún* is, a' *Bulgarus* is, a' *Trax* is, a' *Geta* is, a' *Dacus* is, a' *Sármata* is 's a' t. SCYTHA, vagy TURCUS néven jő elő a' Történetíróknál? - Gondolkodva bővitsük a' *Históriai Tudományt*, 's majd sebes lépésekkel elő menni fogunk. Magunk szemével lássunk, 's majd nem leszünk *Zerusok* a' *Tudomány körében!*

56. §.

Bővebben tanulván esmérni a' közelébb mondatokból az *Észak Európai MORINUSOKAT, PARTHUSOKAT, PHILISTAEUSOKAT* és *TURCUSOKAT*, nem lehet már a'ról kételkedni, hogy *Strábónak* *Észak Európai JAZYGESEI* valóban laktak *Északi Európában*: Mindazonáltal nem leszen fölösleg még előbb, mint sem a' *PODLÁCHIAI, JAZYGESEKNEK* nyelvükről értekezünk, futólag, és minden próbák nélkül, mellyek ismét messze vezetnének bennünket, némeltyeket *Olvasóinknak* tudtukra adnunk. Illyen mindenek előtt az, hogy azon *MORINUSOKAT*,

kik Frantzia Országba vettek későbbben lakhelyet, a' Frantzia Írók, a' Frantzia ARC = ÍJ szótól, ARCHERIUSOKNAK, az az: JÁSZOKNAK nevezik, 's hogy már Plinius szerént is laktak a' MORINUSOK között TOXANDEREK, kiknek Görög Nevük nyelvünkön JÁSZ FÉRFIAKAT jelent. Illyen az, hogy a' MORINUSOKAT a' Római Classicusok és a' régi Angoly Írók BRITANNUS NEMZETNEK nevezik, 's hogy azok, kik ma a' régi Britanniától Britannusoknak hivatnak, nem maradékaik a' régi Britannusoknak. Illyen az, hogy a' BRITANNUS név a' régi LUCÁNUSOKNAK nyelvükön EXUL jelentéssel birt, és hogy Lucánia mellett Olasz Országban PHILISTINUSOK, PARTHUSOK, BRETTÁNUSOK és különösen JÁSZOK is laktak. Illyen az, hogy Britanniában különbféle Fordítások alatt mind a' HÉT MAGYAR NEMZETNEK története előjő a' legrégiebb idökből, 's hogy viszontag a' Rómaiak alatt Pannóniában, és II András Király alatt Magyar Országban is laktak BRITÁNUSOK. Illyen az, hogy a' régi Angoly Történet Írók, a' mit eddig, mivel megmagyarázni nem tudták, Mesének tartottak, a' BRITANNUSOKAT a' SCYTHÁRTÓL és PHILISTAEUSOKTÓL szármoztatták. Illyen az, hogy a' Morinusoknak AMOBICA és ARMOBICA nevü TARTOMÁNYUK más néven LETAVIA, az az: LETTIA, vagy LITHUANIA néven is előjő. Illyen végre az, hogy a' Németek, a' WALE = PEREGRINUS, ALIENIGENA, ADVENA és EXUL Német Szótól, a' PÁRTUSOKAT igen helyesen WALWEN néven (p. o. a' Livóniai Krónikában: „*In terra VALVORUM Paganorum, qui PARTHI a quibusdam dicuntur.*”) nevezik, 's hogy Magyar Országba is a' Német Írók a' XIII. és XIV-dik században WALWEN Népet (tehát PÁRTUSO-

KAT) helyheztenek. Mind ezek is tsupa Éréntések, mellyekről mostanig kevés Tudós Férfiu gondolkodott mind a' mellett is, hogy a' Kutsfök ezekről világosan és határozottan szólanak. Mélyebb tisztelettel viseltetünk mi a' mély gondolkodásu, 's minden nagyban örömet és gyönyörüséget találó Angoly Nemzet eránt, mint sem hogy dirib darabban adnók itt, helyén kívül, a' régi BRITANNUS Nemzet esmértetését. Lássuk inkább nagyobb gonddal most már a' Podláchiai JAZYGÉSEKET, kiktől fölebb, hogy őket hívebben megesmértethessük, félre térni látszatunk.

57. §.

Podláchia Tartomány Lengyel Országban fekszik, 's Podlasze, Polé'sie, Polescensis Tractus, Polessia, Podlasia és Subsilvana Regio nevet viselt. *) Lakosairól, mint JATWJÁGI Népről, először Nestor térszen említést ime soraiban: „983-dik Évben elment Wolodimir a' JATWJÁGIAK ellen, meggyőzte a' JATWJÁGIAKAT, Országukat elfoglalta, és Kiowba vissza tért.” Más helyen: „1038-dik Évben Jaroszláw a' JATWJÁGIAK ellen ment.” **) A' Német Nestorban e' Jatwjágiak Jätwägen nevet viselnek. Podláchianak lakosai későbbben a' Lengyel Krónikában JAZMIZITAE néven jönnek elő. Egy helyen olvastatik:

*) Gregorii Cnapii, Thesaurus Polono-Latino-Graecus. Gracoviae, 1643. fol. Tomo I, pag. 738.

**) Nestors, Aelteste Jahrbücher der Russischen Geschichte. Von Johann Benedict Scherer. Leipzig, 1774. 4. S. 97. 126. — — Cf. Karamsin's, Geschichte des Russischen Reiches. Riga 1820. 8. I. Band, S. 165. 355. Nota 411.) — II. Band, S. 21—22. Anmerkungen. S. 13. Nota 27.) — IV. Band, S. 272. Nota 87.)

„1264. Cracovienses vicerunt JAZMIZITAS XVIII. Julii.” Az az: „1264-dik évben a' Krak-kóiak meggyőzték a' JAZMIZITÁKOT Junius 14-dikén.” Más helyen beszéli a' Lengyel Történet-író: „1281. Dux Lestko Cracoviensis Sendomi-riensis et Syradiensis persecutus est YAZMIZI-TAS admonitus in somnio per Archangelum Michaellem, et comprehendit eos ultra Nareff, quibus superatis reduxit totam praedam, quam ipsi de Lublin abduxerant, in quo conflictu nullus hominum occisus est de ipsius exercitu, ubi et mirabile (!) accidit, quia canes, quos praedicti Gentiles adduxerant, viso Christianorum exercitu coeperunt gaudere, et exultare, per signum, quo simul cum Chri-stianis in occisionem Gentilium conversi sunt, mordentes atrocissime. Eodem anno fuit ma-xima fames in terra Cracoviensi, per quam famem infuuta millia hominum iverunt alii in Russiam, alii in Ungariam.” Az az: „1281-dik Évben Lestkó Krakói, Sándomiri és Sy-rádiai Hertzeg, Mihál Archangyaltól ál-mában megintetvén, üldözte a' YAZMIZITÁ-KOT, és a' Nareffen túl őket elérte, kiket meggyőzvén vissza nyerte mind azt a' prédát, mellyet ezek Lublinból magukkal elvittek. Ezen ütközetben seregéből egy ember sem öle-tett meg, hol valami tsudálatos (!) dolog is tör-tént, mivel a' Kutják, mellyeket az említett Pogánok magukkal hoztak, látván a' kereszt-tyén sereget, elkezdettek örvendeni, ugatni, ugrándozni, 's bizonyos jelre együtt a' Keresz-tyénekkal a' Pogán Nép öldöklésére vissza fordultak igen dühösen harapdozván. Ugyan ezen évben nagy éhség volt a' Krakói Földön, melly miatt számtalan ezer ember részént Russiába, részént Magyar Országba kiköltö-

zött.” *) Egyek voltak-e e’ JAZMIZITÁKKAL azon JENTUESONES, más néven JENTUOSI, Lengyel Országi POGÁN Népek, kikről 1255-dikben és 1256-dikban a’ Pápai Bullák emlekeznek? mi azt meghatározni nem bátorkodunk. **)

58. §.

Kojalowicz Albert Wiuk oda hajlott, hogy a’ Podláchiai JATWJÁGIARNAK nevük nem egyéb, mint a’ SUBSILVANIA névnek Lengyel Fordittatása. Írja tudniillik: *„Illud tamen apud omnes extra controversiam; Universam hanc Sarmatiae Europaeae portionem, quae Prusiam, Samogitiam, Curoniam, Livoniam, Esthoniám, Litvaniam, JATVIEZIÁM seu SUB-SILVANIÁM, aliasque aliquas a Venedico mari remotiores terras complectitur, ab illis olim Populis habitatam fuisse, quibus communis ut sermo, ita et origo cum Litvanis. Gothos eos alii, Cimbros alii fuisse volunt, ex insulis Gethici Oceani egressos. At vero, quoniam numerosissimi hi Populi mutatis primis sedibus tota late Europa, sub diverso nomine saepius exundarunt; non est planum, quo nomine ab externis scriptoribus appellentur ii ipsi, qui nostratibus dicuntur Prussi, Litvani, Samogitae, Lotavi, JATVINGI, Poloucii, Piecinigi. Mihi inter tot ambages, ubi cardo rei solis conjecturis vertitur,*

*) Vincentius Kadlubko et Martinus Gallus Scriptores Historiae Polonae Vetustissimi cum duobus Anonymis. Gedani, 1749. fol. pag. 37. 41.

**) Lucae Wadding, Annales Minorum, seu Trium Ordinum a S. Francisco institutorum. Romae, 1732. fol. Tomo III, 387. Nro 16. — Tomo IV, 40. — A’nyi bizonyos, hogy a’ JÁSZOK viseltek AESONES nevet is.

delectum instituenti non leve argumentum e Wolfgango Lazio fuerit, antiquitus eos Populos HERULOS nuncupatos.” Az az: „A’ mindenki előtt túl vagyons kétségen: Hogy egész Európai Sármatának azon részét, melly Prussiát, Samogitiát, Curóniát, Livóniát, Esthóniát, Litvániát, JATVIEZIÁT az az: SUB-SILVÁNIÁT, és némelly más a’ Venedus Tengertől meszszebb fekvő Földeket foglalja magában, hajdan azon Népek lakták, kiknek mind nyelvük, mind eredetük egy volt a’ Litvánusokkal. Nékik őket Góthusoknak, mások Cimbrusoknak tartják, és a’ Gothus Tenger szigeteiből vezetik-ki. De mivel e’ nagy számu Népek, elhagyván első lakhelyeiket, sokféle Nevek alatt egész Európát mintegy elborították, nem könnyű meghatározni, minő néven emlittetnek a’ külföldi Iróktól azok, kiket a’ mi Iróink Prussusoknak, Litvánusoknak, Samogitáknak, Lotavusoknak, JATVINGUSOKNAK, Palótzoknak, Pacinacitáknak neveznek. Nekem e’ nyizavar között, midőn itten minden tsak találgatáson épülhet, nem tsekély okom vagyons a’ választásban Lázius Wolfgang után e’ Népeket HERULUSOKNAK nevezni.” *) Thunmann János is állította: „Die JATWAEGER haben ohnstreitig diesen Namen von der Lage ihres Landes neben den Lechen erhalten. Er ist eine Polnische Uebersetzung des verdorbenen einheimischen Namens POLLEXIANI, den ihnen Kadlubek giebt.” Az az: „A’ JATWAEGOK nevüket bizonyosan Tartományuk Fek-

*) *Scriptores Rerum Polonicarum. Amstelodami, 1698. 4. Tomo III, pag. 5. Albertus Wiuk Kojalowicz S. J., In Historia Litvaniae. Libro I.*

vésétől a' Lechek mellett nyerték. Ez tudniillik a' megromlott hazai POLLEXIÁNUS Névnek, mellyen őket Kadlubkó nevezi, Lengyel Fordittatása." *) Így megszűnnek minden további Kérdés a' Podláchiai JAZYGESEKRŐL.

59. §.

De, ha e' fontos Nehézséget Kritikai Szabások szerint akarjuk megítélni, elfelednünk nem szabad mind azt, a' mit főlebb a' Lengyel Országi PÁRTUSOKRÓL, PHILISTAEUSOKRÓL, TURCUSOKRÓL, és a' MORINUS Nemzetnek LITHUÁNUS nevérol a' Kutatókból mondottunk. Eszünkbe kell jutnia a'nak is, hogy az ILLURICUMI JÁSZOK a' Görög Népektől (a' 25. §. szerint) JÁTÁKNAK is hivattak; hogy a' Lengyel Krónika a' JAZMIZITA névben a' JÁSZ nevet elég híven előállítja; hogy végre több későbbi Írók, kiket alább elő számlálni fogunk, a' JATWJÁGIAKAT egyenesen JAZYGES és JAZVINGI, vagy JACZVINGI néven említik. Ez az utóbbik JACZVINGI név minden esetre már egy XIII-dik századi Pápai Bullán épül. Írja tudniillik Dlugoss János: „*Ne de commento argui possimus, Mandatum Apostolicum Gnesnensi Archiepiscopo super ea re factum, habes infrascriptum. — — — Alexander Episcopus Servus Servorum Dei. Venerabili Fratri Archiepiscopo Gnesnensi Salutem et Apostolicam benedictionem. Ex parte dilecti Filii, nobilis viri Boleslai Cracoviensis et Sandomiriensis Ducis, Ecclesiae Romanae devoti, fuit nobis*

*) Johann Thunmann's, Untersuchungen über die alte Geschichte einiger Nordischen Völker. Berlin, 1772. 8. S. 67. Cf. S. 60.

humiliter supplicatum, ut cum contra Paganos JACZVINGOS, qui terrae ipsius Ducis CONFINES existunt, per Te ac Suffraganeos tuos, praedicari mandaverimus verbum Crucis." Az az: „Ne hogy költeménynyel vádoltathassunk, itt alul a' Gnesnai Érsekhez küldött Pápai Parantsolat Levelet olvasható: — — — — — „Sándor Püspök az Isten Szolgáinak Szolgájuk. Tiszteletes Ötséuknek, a' Gneznai Érseknek, egészséget és apostoli áldásunkat. Kedves Fiunk, Boleslaus Krakói és Sandomiri Hertzeg, nemes és a' Római Egyház eránt engedelmes Férfiu, alázatosan megkéretett beennünket, hogy, mivel a' Pogán JACZVINGOK ellen, kik a' mondott Hertzeg tartományával határosak, általad és az alattad elő Püspökeid által Keresztes Háborut prédikáltatni parantsoltunk." 's a' t. *) Sőt sokkal előbb Prágai Cosmás is írta a' Lengyel Országi JÁSZOKRÓL, midőn Szent Adalbert Erekljének visszavitetéséről beszél: „*O nimium felix metropolis Praga, olim sacro duce sublimata, nunc beato Praesule decorata, a' Domino Deo tibi collata excipis gaudia geminata, et per eas binas misericordiae olivas fama volas ultra Sauromatas atque JAZYGAS.*" Az az: „Ó fölötte boldog Fő város Prága, hajdan szent Hertzeged által ditsőítettél, most boldog Püspököd által ékesítettél, az Ur Istentől kettősen nyert örömeiben részesülsz, és az irgalmasságnak kétféle Olaj Ágai által hired túl repül a' Sármatákon és JAZYGESEKEN."

*) Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Lipsiae, 1711. fol. Tomo I, 771. Libro VII. ad annum 1264.

*) Az tehát, hogy a' Podláchiai JATWJÁGIÁK-
NAK nevük Lengyel nyelven SUB-SILVÁNIÁT
jelent, üres vélemény, 's ha akúrmiképen e're
tsavarták volna is a' Lengyelek a' JATWJÁGI
nevet, úgy kellene a' dolgot tekinteni, mintsze-
rentsétlen szómagyarázatot.

60. §.

A'nál hitelesebbek ezen Észrevételek, mennél
bizonyosabb, hogy a' JACZWINGOK nem tsak
a' Lengyel Országi Podláchiaiban, hanem PRUS-
SIÁBAN is laktak. Myndoyes Lithuániai Király-
nak némelly 1259-dik évi Óklevelében mondatik:
„*Denowe tota, quam etiam quidam JECWE-
SIN vocant.*” Az az: „*Egész Denowe tájot,
mellyet nekik JECWESIN néven hívnak.*” **)
E' tárgyról mondja a' Livóniai Krónika Sanger-
hauseni Annó Német Rend Mestere alatt: „*Am
7. August vermehrte also Myndow die vorige
Schenkung, damit der Orden ihn und seine
rechtmässigen Erben beym Reiche schützen
möchte. Er vermachte über dis ganz Denow,
so auch einige JECWESIN nennen, an den-
selben.*” Az az: „*Augustus 7-dikén Myndow
megszaporította az előbbi ajándékot, hogy a'
Rend őt magát és törvényes örököseit védel-
mezze. Ezen kívül oda ajándékozta egész De-*

*) Cosmae Pragensis Ecclesiae Decani, Chronicae Bohe-
morum Libri III. Hanoviae, 1607. fol. pag. 27. Libro
I. — Cf. Scriptores Rerum Bohemicarum. Pragae,
1783. 8. Tomo I, 116. — E' kiadásban a' SARIGAS
olvasás JAZYGAS helyett hibás, és semmit sem je-
lentő.

*) Johann Thunmann's, Untersuchungen über die alte
Geschichte einiger Nordischen Völker. Berlin, 1772.
8. S. 23. Találtatik ezen Óklevél Dregernél, Codex
Diplomaticus Pomeraniae. Tomo I, pag. 411.

now tartományt, mellyet ne néven hívják." A' JECWESIN jegyzi Arndt Godfried, a' Liv adója: „*JECWESIN ist eine schafft, deren Völker JACZ Dlugoss verlegt sie in Preusse WESIN Lithuániai Tartomány JACZVINGI nevet visel. Dli siába helyhezteni.*" *) Helyes Jegyzete, mert Cromer is írja e dácus, az az: Myndoves Lith „*Et JAZYGUM sive POLE ctum donaturum se esse, Cr rat.*" Az az: „*És megigérte a hogy a' JAZYGESEK, vagy SISEK tartományukat (az Ol chiáról szól) nekik fogja ajár való az, a' mit Thunmann állit, Tartomány a' Deine, (másképen nowe és Denowe) Viz Melléke WINGOK a' Burkus Országi K roshoz nem meszsze laktak. Hog ken valóban laktak JÁSZOK, a' lani fogunk, ha a' WARAEGUSO SZOKRÓL, fogunk értekezni. érthette IV. Orbán Római Pápa ben írta IV. Béla Magyar Feje *tristes audivimus, et referim quod inter te ac eundem prim ria dissensionis exorta, ipse co NORUM, tuque contra eum de LIVONIA et aliorum infide**

*) Der Liefländischen Chronik Andre Magdeburgischen, 1753. fol. S. 1

**) Martini Cromeri, De Origine et norum. Basileae, 1555. fol. pag. 1

auxilium intenditis invocare.” Az az: „Valóban szomorúan hallottuk, és fájdalommal említjük, hogy közötted és elsőszülötted között egyenetlenségek támadván, ő ellened a' KÚNOKAT, te pedig ellene a' LIVÓNIAI POGÁNOKAT és más hitetlen szomszédokat szándékoztok segedelemül kihívni.” *) Tudni kell itt azt is, hogy a' Szláv nyelvű Népek, mivel náluk a' JAZYK és JASYTSCHNIK szó részént régi, részént újabb Szláv Nyelven, GENTILIS és PAGANUS, az az: POGÁN jelentéssel bír, szerentsétlen szómagyarázatból Róma Nyelvére a' JAZYX nevet valóban PAGÁNUSNAK hibáson lefordították. **) Innend vagyon, hogy a' PAGANUS Név sok Pápai Levelekben a' más nem keresztyén és hitetlen Népekkel is ellentételben áll. Illyenkor a' PAGANUS tulajdon név alatt többnyire JÁSZOKAT kell érteni.

61. §.

E' Königsberg táji JACZVINGOK régen a'ra a' gondolatra vezettek bennünket, hogy Dusburgi Péternek, ki 1326-dik év felé élt, BARTHUS Népe is, helyesebben írva, PARTHUS Nép volt, és nem csak a' Podláchiai JÁSZOK, hanem a' Podláchiai JÁSZOK tö szomszédságukban lakó Prussiai BARTHUSOK is azok, kiket a' régi Kutfők (a' 49. §-ban) PÁRTUS Népnek neveznek. Egy helyen írja Dusburgi Péter: „Undeci-

*) Odorici Raynaldi, Annales Ecclesiastici Baronii Continuati. Coloniae Agrippinae, 1691. fol. Tomo XIV, pag. 111. ad annum 1264. Nro. 52. — Jo. Laurentii Moshemii, Historia Tartarorum Ecclesiastica. Helmstadii, 1741. 4. Append. pag. 69.

*) Abkunft der Magyaren. Von G** P***. Presburg, 1847. 8. S. VI.

ma (Pars Pruschiae) *BARTHE* et *PLICA BARTHA*, quae nunc *MAJOR* et *MINOR BARTHA* dicitur, in qua *BARTHI*, vel *BARTHENSES* habitabant." Az az: „Pruszcziának tizenegyedik részét teszi *BARTHE* és *PLICA BARTHA*, melly most *NAGY* és *KIS BARTHA* nevet visel, és a' mellyben a' *BARTHUSOK* és *BARTHENSESEK* laktak." Más helyen: „*Idem Magister et Fratres contra Warmienses, Nattangos et BARTENSES arma paraverunt.*" Az az: „Ez a' Mester és a' Barátok a' Warmiaiak, Nattangusok és *BARTENSESEK* ellen fegyvereket készítettek." A' harmadik helyen: „*Omnes potiores Warmiae, Nattangiae et BRARTHAE* (helyesebben: *BARTHAE*) et alii ad bellum apti convenerunt." „Az az: „Minden Warmiai, Nattangiai és *BRARTHAI* (igazábban: *BARTHAI*) Előkelők és más háborura alkalmas Férfiak öszvesereglettek." A' negyedik helyen: „*Processerunt idem Dux et Fratres cum exercitu suo ad Castrum PARTEGAL* (más helyen: *PARTIGAL*)" Az az: „A' Vezér és a' Barátok seregükkel *PARTEGAL* másképen *PARTIGAL* várhoz mentek." Az ötödik helyen: „*In terra BARTHENSI tria Castra, BARTHENSTEIN, Wisenburg et Resel.*" Az az: „A' *BARTHAI* földön három vár, úgy mint: *BARTHENSTEIN*, *Wisenburg* és *Resel.*" A' hatodik helyen: „*Et tunc Pomesani, Warmienses, Nattangi, et BARTI reversi sunt ad fidem.*" Az az: „És a'kor a' Pomesánusok, Warmiaiak, Nattangusok és *BARTUSOK* a' keresztyén hitre vissza tértek." A' hetedik helyen: „*Castrum Wisenburg, quod a' Pruthenis WALLEWONA dicitur.*" Az az: „*Wisenburg* vár, mellyet a' Pruthenusok *WALLEWONA* néven hívják." A' nyoltzadik helyen:

„*Dyvanus tunc BARTHORUM Capitaneus.*”
 Az az: „*Dyván, ki a'kor a' BARTHUSOK-
 NAK Kapitányuk volt.*” 's a' t. *) E' helyekből,
 és még több másokból, bizonyos, hogy e' BAR-
 THUSOK *Nemzetet* tettek, 's ök is, mint a' mai
 JÁSZOK, KAPITÁNY alatt éltek. Nevük egy
 Német Író keze alatt a' B és P betük föl-
 tseréltetése által a' PARTHUS névből igen könnyen
 BARTHUS névre eltseréltethetett. E' PARTHIA
 fekvését a' mai BARTEN és BARTENSTEIN (haj-
 dan talán PÁRTUS és PÁRTUS-KÖ) helyek
 Pruszsia abroszán mindenkivel hamar föltalálhat-
 hatják.

62. §.

Kijelentett véleményünkben az is erősít ben-
 nünket, hogy épen e' Pruszsiai PARTHJÁRÓL
 is helyesen mondhatta (a' 48. §. szerént) Kadlub-
 kó Vintze: „*BARBIA*, (helyesebben: PARTHIA)
quae nunc SAXONIA appellatur.” Az az:
 „*BARBIA (PARTHIA)*, melly ma *SAXÓ-
 NIÁNAK* hivatik.” Írja tudniillik a' mindunta-
 lan Brandenburgi Krónikához utasító Pulkava Tsch
 Krónikájában: „*Anno MC., sicut testatur Bran-
 denburgensis Cronica, dum adhuc gens illa
 Slavonica et SAXONICA cultibus insisteret
 ydolorum, Ydo Marchio antiquae Marchiae
 cis Albeam cum aliis SAXONIBUS BARBA-
 RICIS, qui LIUTHICI dicebantur, Branden-
 burg invadentes, castrum ibidem potenter ce-
 perunt.*” Az az: „*1100-dik évben, mint a'*

*) Petri de Dusbürg Ordinis Teutonici Sacerdotis, Chronicon Prussiae. Edidit Christophorus Hartknoch. Jenae, 1679. 4. pag. 72. 103. 109. 110. 111. 168. 209. 210. 211. 215, Parte III, cap. 3. 18. 26. 27. 66. 111. 112.

Brandenburgi Krónika bizonyítja, midőn a Szláv és SZÁSZ Nemzet még bálványozó volt, Ydó a régi Órségnek Őr Nagya az Albis vizén innen, más BARBARUS (Palótz?) SZÁSZOKKAL, kik LIUTHICUSOKNAK hivattak, Brandenburgot megtámadván, a várt hatalmasan ott elfoglalták." Más helyen írja ugyan Pulkava: „In illis diebus fuit quidam Henricus Rex, Przebislaus slavonice nominatus, urbis Brandenburgensis et terrarum adjacentium, sicut Brandenburgensis testatur Cronica, ex successione paterna obtinens Principatum. Hic, dum adhuc gens esset ibi permixta Slavonica et SAXONICA, deserviens ritibus Paganorum, et in urbe Brandenburgensi ydolum tribus capitibus inhonestum ab incolis coleretur, jam Christianus effectus." Az az: „Ezen időben élt Henrik Király, ki Tót Nyelven Przebislausnak nevezett, Brandenburg városnak és a szomszéd Földeknek, mint a Brandenburgi Krónika bizonyítja, atyja után örökös Fejedelmük. Ez, midőn a Szláv és SZÁSZ Nemzet ottan még keverve lakott, és Pogán Rendtartásokat követett, 's Brandenburg városban a lakosok háromfejű disztelen Bálványt imádtak, már keresztyén volt." *) Nem voltak-e a Pulkavától említett BARBARUS és LIUTHICUS POGÁN SZÁSZOK valóban LITHUÁNIAI SZÁSZOK? azt mi csak azért sem kérdezzük, mert más okokból tudjuk, hogy CURONIA, vagy Sa-

*) Gelasii Dobner, Monumenta Historica Bohemiae. Praegae, 1774. 4. Tomo III, pag. 140. 167. 168. — Cf. Godefridi Guilielmi Leibnitii, Scriptores Rerum Brunsvicensium. Hanoverae, 1707. fol. Tomo I, 28. De LITICIANIS seu LETIS Jordanis. — Tomo II, 122. etc.

xo Grammaticus szerint CURETIA, az az: CUR-
LAND, mellyből Brandenburg környékére nyomul-
hattak, kétségen kívül SZÁSZ Országot jelent:
Elég most tzelunkhoz képest nekünk azt tudnunk,
hogy Prussiában és a' szomszédságban Kadlubkó
Vintze éltekor SZÁSZOK laktak, következésképen
jól írta Kadlubkó Vintze: „*PARTHIA, melly
most SAXONIÁNAK hivatik.*” Ez ismét a'ra
mutatna, hogy a' régi SZÁSZOK nem voltak
NÉMETEK, a' mit már Venerabilis Beda is tu-
dott ime soraiban: „*Quarum in Germania plu-
rimas noverat esse nationes, a quibus Angli
vel SAXONES, qui nunc Britanniam inco-
lunt, genus et originem duxisse noscuntur; un-
de hactenus a vicina gente Britonum COR-
RUPTAE Germani nuncupantur.*” Az az: „Több
illy Nemzeteket tudott Német Országban,
kiktől az Angolok és SZÁSZOK, Britanniá-
nak mai lakosai, eredtek, a' honnand a' szom-
széd Británnusoktól mai napig HIBÁSON
Germánusoknak neveztetnek.” *) A' régi SZÁ-
SZOK (mert a' maiakról itten nintsen szó),
ha még ötvenszer eszünk tébolyodásával vá-
dol is e' régi SZÁSZOK miatt Báró Hormayr
bennünket, a' Kutfők szerint soha Német
Nyelvű Néppé nem tétethetnek. Ezt a' külön-
ben szorgalmas, de sokat fontolatlanul író, és a'
Kutfökre nem mindenkor eléghíven ügyelő Tudós
Férfiat, ki hozzánk a' nélkül, hogy mi előbb neki
levelünkkel alkalmatlankodtunk volna, hízelkedve
szokott irdogálni, és a' ki egykor maga kért ben-
nünket tévedéseinek kijeleltetésükre, minekutána

*) Rerum Britannicarum Scriptores. Heidelbergae, 1587.
fol. pag. 257. Beda Libro V, cap. 10. Eccl. Hist.
Gentis Anglorum. — — Venerabilis Bedae, Opera.
Coloniae Agrippinae, 1688. fol. Tomo III, col, 123
—124.

eszünk épségét a' Birodalom Fő Városában kétségbe hozta, magunk megerőltetése nélkül érdeme szerint könnyen meglethézhattuk volna, ha helyzetését szoros kötelességünk szerint tiszteletben nem tartottuk volna. Hatalom szovak által a' Tudomány országa gyarapodni nem szokott, sem az a' hiu vélemény, hogy a' Magyarok az ÁSIAI KALMUK HORDÁKTÓL eredtek, e' Tudós Férfiu kedvéért meg nem valósodhatik. —

63. §.

Hivatnak még, hogy a' különbféle neveze-
tekből semmit el ne hallgassunk, a' JACZWINGOK másképen JACZUCZANSZITAE néven is, melly szóban a' hátulsó rész aligha a' SCYTHA nevet nem foglalja magában. Boguphalus Posnániai Püspök beszéli: „*Cunradus igitur dominia nepotis ambiens, et eieccionem sibi fore pudorosam aestimans, JACZUCZANSZITAS, Scoveas, Pruthenos, Lithuanos, Szanmitas pretio conventas ad devastandas terras Sandomirienses nepotis sui frequenter educebat.*” Az az: „*Konrád azért unokájának uradalmaira vágyván, 's erőszakos kivetését magára nézve gyalázatosnak tartván, bérbe megfogadván a' JACZUCZANSZITÁKAT, Scoveákat, Pruthenusokat, Lithuánusokat, Szanmitákat, őket unokájának Sandomiri tartományai ellen gyakorta elvezette.*” Ellenben ugyan Boguphalus más helyen a' Podláchiai JACZWINGOKAT imígyen POLLEXIÁNUSOKNAK nevezi: „*Conradus namque Mazoviae dux supradictus, qui multas infestationes a' Pruthenis et a POLLEXIANIS in terra Culmensi sustinebat, ad Consilium Güntheri Episcopi, barbatus nigra cruce signatis Hospitalis Sanctae Mariae Jerosolimitanae de do-*

mo Theutonica concessit terram Culmensem viginti annis, ut resisterent Pruthenis et POLLEXIANIS cum ipsis praeliando eius iuvamine mediante. Infra quos annos cum Prutheni et aliae Gentes PAGANICAE terris Mazoviae ducis Conradi praedicti nimium fuissent infesti. etc.:” Az az: „Konrad az említett Mazóviai Vezér, kinek Kulmi földet a Pruthenusok és POLLEXIANUSOK (Podlachiaiak) nagyon nyugtalanították, Günther Püspök tanácsából a szakálos, fekete keresztés, Boldog Aszszony Jerusálemi Német Rendének e Kulmi földét husz évre olly módon adta által, hogy azt vele együtt a Pruthenusok és POLLEXIANUSOK ellen védelmezné. Ezen évek alatt, midőn a Pruthenusok és más POGÁN Népek e mondott Konrad Mazóviai Hertzegnek igen alkalmatlankodnának.” *) Linde Lengyel Szókönyvében a JACZWING Nép neve JAZYG, JACWIZ, JADZWING, JAZWING nevek alatt jő elő. **) Ha ezekhez a fölebbi JATWJÁGI, JATWAEGI, JAZMIZITAE, YAZMIZITAE, JEÇWESIN 's a t. változásokat hozzájuk adjuk, mondhatjuk: Menyirészt helyes írásbeli, részént egyébféle különböző Írásmód! E sokféle név mind egy Nemzet neve, a mit ma nem tudni a'nyi volna, mint a JÁSZ Nemzetet a maga JÁSZ nevéből meg nem esmérni. Talán idővel a tudósabb Lengyel Írók e különbözőségeknek a régi Lengyel Nyelvből és Helyes Írásból okukat adhat-

*) Friderici Wilhelmi de Sommersberg, Silesiacarum Berum Scriptores. Lipsiae, 1730. fol. Tomo II, pag. 58. 59. In Boguphali, Chronico Poloniae.

**) M. Samuela Bogumil a Linde, Słownik Języka Polskiego. w Warszawie, 1808. 4. Tomo I, Sectione II, pag. 871.

ják. Mi addig is, míg ez megtörténik, most már egyenesen magukból a' Lengyel Írókból tsak azt keressük, ha Sarnicius 1585—1587 között valóságot mondott-e a'ban, hogy a' Podláchiai JACZWINGOK Szláv Nyelvű Népek voltak? —

64. §.

Dlugoss, másképen Longinus János († 1480-dikban) 1264-dik évre így emlekezik a' JACZWINGOKRÓL: „*Boleslaus Pudicus Cracoviensis et Sandomiriensis Dux, contra JACZWINGOS BARBAROS, Ducatibus suis propter immediatam vicinitatem infestiores, et quod Principatus suos frequentius lacesserent, bellum acturus, expeditionem omnibus terris suis literis indixit. Et omnibus copiis apud Zawichost convenientibus, et ipse personaliter in bellum hujusmodi ire pergit. Est autem JACZWINGORUM NATIO versus aquilonarem plagam, Masoviae, Russiae et Lithuaniae terris conterminam sita, CUM PRUTHENICA ET LITHUANICA LINGVA HABENS MAGNA EX PARTE SIMILITUDINEM ET INTELLIGENTIAM, populos habens immanes et bellicosos, et tam laudis quam memoriae avidos, ut decem ex illis cum centum hostibus decertarent, ea sola spe illectos, quod post mortem et casum scirent Carminibus de fortibus factis se laudandos.*” Az az: „Szemérmes Boleszláus Krakkói és Sandomiri Hertzeg a' PALÓTZ JACZWINGOK ellen, kik tartományaiba gyakrabban beütöttek és Hertzegségére nézve a' tö szomszédság miatt veszedelmesbék valának, hadat indítani akarván, Földe minden lakosainak levelei által háborút hirdetett. Zawichostnál öszvegyűlven minden seregei, maga is személyesen ha-

dakozni ment. Lakik pedig a' JACZVING NEMZET északra Mazóvia, Russia és Lithuánia szomszédságában, 's NYELVE A' PRUTHENUS ÉS LITHUÁNUS NYELVVEL SOK RÉSZBEN HASONLATOS ÉS EGY ÉRTELMÜ. Népei fölötté erősek és hadkedvelők, 's el a'nyira szomjuhosszák a' ditsérett és emlegettetést, hogy közülök tiz viaskodik száz Ellenséggel is, tsupán azon reménynél fogva, hogy haláluk és elestük után tudnák magukat vitéz Tetteikről magasztaltatni.' *) Dlugoss előadása szerint tehát a' JACZWING Nemzet nyelve sok részben közelített a' régi Pruthenus és Lithuánus Nemzet nyelvéhez,

65. §.

Cromer Márton Lengyel Író 1550-dik évben, következőképen Sarnicius Szaniszló előtt, írta a' JACZWING Nemzetről: „JAZYGES vero, sive JASVINGI EJUSDEM CUM LITHUANIS LINGVAE, UT VOLUNT NONNULLI, eorundemque morum et religionum fuere, et ad austrum finitimas Poloniae Silvas incolere. Quae regio a nostris POLESSE, sive PODLESSE, quasi SUBSILVANA vocatur: Alii PODLASSE, quasi LACHIS, hoc est POLONIS, finitimam dici volunt, cujus caput est DROHICINUM oppidum. Gens bellicosa admodum, contemptrixque mortis. Verum pugnandi cupiditate et pertinacia AD PAUCOS REDACTA, ac deinde DELETA est a nostris, quemadmodum inferius exponemus. Fuerunt etiam Dacis et Pannonibus finitimi JAZYGES METANASTAE. Nescio

*) Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Lipsiae, 1711. fol. Tomo I, col. 770. Libro VII.

an iidem cum his: et an illinc huc, an vero hinc illuc aliquando commigrarint.” Az az: „*A' JAZYGESEK pedig, vagy is JASVINGUSOK, EGY NYELVÜEK, MINT NÉKIK ÁLLITJÁK, A LITHUÁNUSOKKAL; egyek voltak szokásaik és vallásuk is, 's délre Lengyel Országgal határos Erdőségekben laktak. E' tartományt a' mieink POLESSE, vagy PODLESSE, az az: ERDŐALNAK nevezik: Mások PODLASSE, az az: LECH, vagy is LENGYEL SZOMSZÉDSÁG nevével illetik, mellynek fő városa (a' Búg Viz mellett) DROHICIN. E' Nép igen hadkedvelő, 's megvetője a' halálnak. Azonban hadvágya és dühe miatt IGEN MEG FOGYASZTATOTT, 's később a' mieinktől, mint alább előadni fogjuk, KIIRTATOTT. Voltak Dácia és Pannónia szomszédtságában is METANASTA JAZYGESEK. Nem tudom egyek voltak-e azok emezekkel: és azok onnand ide, vagy pedig innend oda költöztek-e ki valamikor.” *) Más helyen ugyan Cromer beszéli: „*Constat certe, Prussiam ab aliis, quam nunc Populis olim habitatam esse, quorum extant adhuc reliquiae quaedam in vicis atque pagis tractus Varmiensis et Sambiensis, LINGVA utentes LITUANICAE non absimili*” Az az: „*Bizonyosan tudatik, hogy hajdan Prussiában más népek laktak, mint mostanában ezeknek némelley maradékaik most is laknak a' Varmiai és Sambiai Kerü-**

*) Martini Cromeri, De Origine et Rebus gestis Polonorum. Basileae, 1555. fol. Libro VIII. pag. 212. Cf. Libro III, pag. 49. 62. Libro IV, pag. 71. 75. Libro VI, pag. 163. 168. Libro VIII, pag. 216. Libro IX, pag. 224. 234.

let faluiban, és a' LITUÁNUS NYELV-
HEZ KÖZELITŐ NYELVVEL ÉLNEK." A'
harmadik helyen ezt is mondja Cromer: „*PRUS-
SIS iis, quos POLLESIANOS vocant.*” Az
az: „Azon PRUSSUSOK ellen, kiket PO-
LESSIÁNUSOKNAK neveznek.” *) Azt kell
hát kitapogatnunk, ha Szláv Nyelv volt-e a'
régí Prussus és Lithuánus Nyelv?

(Folytatása következik.)

Horvát István,
A' Széchényi Országos Könyvtár Őrzője
a' Magyar Nemzeti Museum mellett.

2.

Az Ó-Budai maradványok Római Héför-
dők (Laconicum, Caldarium) düle-
déki-e?

I. §. Ama világ' Asszonya, Róma, Panno-
niába (Magyar ország Dunántulso részeibe) is ki-
terjesztvén birodalmát; nagysága, műveltsége, 's
fénye díszait a' megszállított városokban, roppant
épületekben, sánczos várakban, héfördőkben,
vigtartókban, csinált utakban, 's más mester mű-
vekben bévitte egyetemben. Ezeknek maradványit
földünk' kebele-eme gazdag kincstár-nagy részint
fenntartá, 's időről időre, mintegy gazdálkodva,
adja elő. Eddig nálunk Sabaria (Szombathely) Bre-
getio (Nagy Szöny), és Aquincum (Ó-Buda) váro-
sokban tüntette azokat ki legbővebben.

*) Martini Cromeri, De Origine et Rebus Gestis Polo-
norum. Basileae, 1555. fol. Libro I, pag. 9—10.
Libro VI, pag. 61.